

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**D. D. Emanuelis Gonzalez Tellez, In Inclyta Salmanticensi
Academia Collegii Majoris Conchensis Alumni, &
antiquioris vespertinæ Sacrorum Canonum Cathedræ
propriarii Interpretis; in Pinciano Sanctæ ...**

Additis Notis uberioribus ab Historia, & Chorographia

Complectens Librum Qvartum

González Téllez, Emanuel

Francofurti Ad Moenum, 1690

Titulus II. De desponsatione impuberum.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-74533](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-74533)

traditione; quam presumptionem non admittit ex aliis levioribus circumstantiis, ut ex nifu ad copulam, ne propter hominum fragilitatem ple-

rumque matrimonia inducerentur. Nec etiam illis favet textus *in d. cap. juvenis*, cujus veram interpretationem in ejus notis adduxi.

TITULUS II.

De desponsatione impuberum.

CAPUT I.

(a) Hormisdas *Eusebio Episcopo.*

TUa nos requisivit fraternitas de filio adulto, quem pater matrimonium vult contrahere: si sine voluntate adulti filii facere potest. Ad quod dicimus, si aliquo modo non consentit filius, fieri non posse: potest autem filium nondum adultum (voluntas cujus discerni non potest) pater cui vult matrimonio tradere, & postquam filius pervenerit ad perfectam aetatem, omnino debet hoc adimplere.

NOTÆ.

1. (a) **H**ormisdas.] Ita etiam legitur *in cap. 2 hoc titul. in i. collect. & in cap. tua 31. quest. 2.* legitur, *Palea*; sed verba hæc non reperiuntur inter epistolas ipsius Pontificis, ut jam notarunt Severinus Binius *in notis ad epist. Hormisdæ, 2. p. Concilior. generalium, pag. 368.* Anton. Aug. *in notis ad hunc textum*: sed cum plures epistolæ ipsius Pontificis nondum editæ fuerint, quarum volumen MS. asservari in Vaticana refert Carolus à S. Paulo *in Bibliothec. Pontificia, verbo Hormisdas*; credo in aliqua ex ejus epistolis nondum excusis hæc verba reperiri: & licet temporis injuriâ ea epistola periisset; cum reperiat præsens textus compilatus autoritate Gregorii IX. non est cur de ejus autoritate ambigatur. Hormisdas natione Campanus, patriâ Fufinas, creatus fuit Romanus Pontifex anno 514. & Ecclesiam rexit per annos novem, & dies 10. ut referunt Papirius, Luitprandus, Baron. & Corjol, dicto anno 514. Carolus à S. Paulo ubi *suprà*, Barbola *in presenti, num. 1.*

COMMENTARIUM.

2. **P**RO hujus textus expositione agendum oportet duxi de patrio jure circa nuptias filiorum, & consensu parentum in eis adhibendo ex utroque jure. Et in primis sciendum est, parentes peræquè apud omnes gentes semper curasse filiorum suorum matrimonia, & se huic negotio immiscuisse; nam si de Judæis agemus, ipse Abraham petiit filio suo uxorem à Batuel patre Rebeccæ, ut refertur *Genesis cap. 24.* Item Isaac jussit Jacob filium suum petere uxorem à Laban, *Genesis 21. & cap. 38. ejusdem libri*, legitur, quod Thamar uxorem dedit primogenito suo, idque in statu naturæ: post legem autem Moyli datam Caleb *cap. 15. Josue*, ita ait: *Qui civitatem percusserit, dabo ei filiam*

meam Axam uxorem. Et cum urbem cepisset Othoniel, dedit ei filiam suam: & *7. d. cap. 12.* legitur de Abessam Israelis judice, quod habuit triginta filios, & totidem filias, quas emittens foras, maritis dedit, & ejusdem numeri filis suis accepit uxores, introducens in domum suam. Et *cap. 6. & 7. Tobie*, jussus est Tobias junior ab Angelo petere Saram à Raguele ipsius patre, quam obtinuit: & Moyses ipse *Deveronum. cap. 7. & Exodi 34.* cum loquitur de matrimonio filiorum, alloquitur parentes tanquam hujus rei arbitros. *Ita filiam tuam non dabis filio Gentilis, nec filiam illius accipies filio tuo.* Illustrant Georgius Ambianus *ad Tertul. de veland. virginib. cap. 11. obs. 3.* quam potestatem patris jungendi, vel non, matrimonio filias, factis expressit D. Paulus *1. ad Corinth. cap. 7.* Et ut alias nationes percurramus, Cyrus apud Xenophontem *lib. 8.* noluit accipere in uxorem Cyaxaris filiam, nisi cum patris & matris sententia: & apud Euripidem *in Andromacha*, cum Orestes peteret in connubium Hermionem, respondit eam rem pertinere ad arbitrium patris.

Sponsalium quidem meorum pater meus

Curam subibit; hoc enim non est meum.

Quæ verba referuntur à D. Ambrosio *lib. 1. de Abrahamo, cap. 9.* & Leander apud Musæum alloquitur amasiam suam Heronem, ei quoque nupturam.

Non manifesta queunt inter nos fœdera jungi:

Obstat uterque parens.

Et apud Apulejum *lib. 6.* Venus arguit nuptias Cupidines & Psyche factas sine consensu parentum: *Quamquam, ait, me præ ego, frustra filium, seu nepotem dicam; impares enim nuptiæ, præterea in villa sine testibus, & patre non consentiente factæ, legitime non possunt videri.* Et apud Romanos maximè jus illud fuisse, ut parentes matrimonia filiorum suorum conciliarent, & nisi exigere parentum consensus, ipsa matrimonia nulla esse, patet ex *l. nuptiæ, ff. de statu homi-*

hominum, l. filius, ff. de ritu nupt. l. nec filium, Cod. de nuptiis, l. conjunctione, C. eod. quod procedebat propter patriam potestatem, quæ erat propria Romanorum, l. in potestate, l. filius, ff. de sponsalib. faciunt Catullus in *carm. nupt.*

At tu ne pugna cum tali conjugè, virgo:

Non æquum est pugnare, pater qui tradidit ipse, Ipse pater cum matre, quibus parère necesse est.

Virginitas non tota tua est, ex parte parentum est,

Tertia sola tua est: noli pugnare duobus,

Qui genero sua jura simul cum dote dederunt.

Et Terentius *act. 5. scena 3. Andr.*

Tibi pater me dedit: quid vis oneris impone, impera:

Vis me? uxorem ducere hanc vis amittere, ut potero, feram.

Et Plautus in *Sticho:*

Pi. *Quid agimus foror, si affirmavit pater adversus nos? Pa. Pater*

Nos oportet quod ille faciat, cujus potestas plus potest.

Pi. *Gratiam a patre si petimus, spero ab eo imptrafferè;*

At adversari sine dedecore & scelere summo haud possumus.

Cùm à ratione merè civili, quæ non abhorret à jure naturali, & pendet tantum à patria potestate, procedat, ut consensus hic exigatur, ut legitimæ nuptiæ censeantur, fluit inde meritò, filium emancipatum posse liberè nuptias contrahere, quia non debet explorari consensus ejus, qui jura potestatis amisit: hinc etiam matris consensus non desideratur, etiam si matris naturæ lege non minor quam patribus debeat à filiis exhiberi reverentia; ob honestatem tamen consuevit desiderari in nuptiis respectu filiarum, quia infirmum est earum consilium, infidiis, & captionibus expositum, l. final. ff. de minor. & ad patris officium spectat filias in matrimonio collocare; easque dotare, l. qui liberos 19. de ritu nupt. l. final. §. utrumque, C. de dotis promiss. præcipuè cum ipsæ maritorum tiillatione, & etiam ipsius foemine, adversus propria commoda inveniatur laborare consilium, ut ajunt Imperatores in l. 4. C. de spons. quam illustrant Cujac. lib. 3. observat. cap. 5. Pater igitur filiam jure civili attentò despondebat; item si pater non esset, frater germanus; & nullo ex eis superstitè, avus paternus; & si pater peregrè abesset, & filia nubilis reperiretur, sedere eam non oportuisse domi, dum pater, qui desponderet, veniret; sed in potestate fuisse fratris germani eam despondere, exemplum habemus apud Plautum in *Trinum*. Nam Lesbianicè despondet Lyteliti suam sororem, Charmidà patre absente jamdiu, qui cùm peregrè rediret, ratum id habebat, ut ex hoc dramate constat.

Ch. *Filiam meam tibi desponsatam esse audio.*

Lyl. *Nisi tu ne vis.*

Ch. *Imò haud nolo. Lyl. Sponde'n ergo tuam gnatam uxorem mihi?*

Ch. *Spondeo: & mille auri Philippum dotis.*

Lyl. *Istac lege filiam tuam sponde'n mihi uxorem dari?*

Ch. *Spondeo.*

Absentiæ tempus triennio diffinièrant Romani, ut constat in leg. 10. ff. de ritu nupt. immò etiam ante triennium; si verosimile esset patrem illam conditionem repudiaturum non fuis-

se l. 11. ff. eodem titul. ibi: *Si filius ejus, qui apud hostes est, vel absit, ante triennium captivitatè, vel absentie patris uxorem duxit, vel si filiam nupsit, puto rectè matrimonium, vel nuptias contrahi, dummodo eam filius ducat uxorem, vel filia tali nubat, cujus conditionem certum sit patrem non repudiaturum.* Quæ jura dum exceptionem adjiciunt, ut non aliter filius matrimonium contrahere possit, quam si intra triennium pater reverteretur, videntur à Triboniano interpolata, dum respiceret ad textum in l. si furiosi 25. C. de nuptiis; vel ad aliam similem constitutionem: quod item credi potest in l. simantio, ff. de ritu nupt. Tribonianum quoque triennii tempus præfinitisse, ut filius uxorem ducere posset, si pater ita abesset, ut ignoraretur, notarunt Cujacius lib. 35. Pauli ad edict. in l. 2. ff. de spons. Faber in jurispr. tit. 10. princip. 4. illat. 5. D. Joseph de Retes lib. 6. opusc. cap. 9. Inde etiam parentibus jubetur, ne immemores status filiarum sint, alioquin si nubilem negligant filiam, & illa post 25. annos maritum eligat, non potest à patre puniri, aut exheredari, *authent. ut cum, de appellat. §. causas, authent. sed si post, C. de inofficis.* Faciunt textus in l. vidua 18. C. de nupt. l. 29. ff. de ritu nupt. plura plura congestit Narbona de *etate, anno 50. q. 10.*

Ex his ad praxim infertur, legatum filio relicto sub conditione, si de patris consensu uxorem ducat, non aliter deberi, quam si conditioni pareat; nam cùm honestum sit, filium consilium patris requirere, & postea liberum sit explorare, an consilium sibi expediat, l. 2. in fin. ff. mandati, cap. olim 7. de arbit. inde consequens est, quod talis conditio non debeat remitti, aut rejici. Covarr. de *matrim. 2. p. cap. 3. §. 8. num. 3. Mantica de conject. lib. 11. tit. 18. n. 10. Molina lib. 1. de primog. cap. 13. à num. 36. Sanchez lib. 2. de *matrim. disp. 34. num. 14.* Non tamen idem procedere in conditione, si de consensu patris nubat, resolvunt Acolta in §. si arbitratu, *ampliat. ultim. num. 13. Gamma decis. 314. Sanchez supra num. 22.* quamvis adhuc eam conditionem adimplendam esse, ita ut expectetur consensus patris, non verò sequatur, resolvit Flores de Menain *ad dir. ad Gammam d. decis. 314.**

Nec solum jure civili attentò, & apud varias nationes consensus patris attenditur in nuptiis filiorum, verum & secundum sacros canones, ut constat ex cap. aliter 30. q. 5. ubi ait Evaristus: *Aliter non esse conjugium, quam si foemina à parentibus sponsetur.* Extat etiam Nicolai constitutio in cap. nostraves, ead. q. ubi ita ait Pontifex: *Quo significatur foedera nuptiarum consensu eorum contrahi, qui matrimonio junguntur, & eorum, in quorum sunt potestate.* Nec aliud idem Pontifex docuisse videtur in cap. sufficiat, 27. q. 2. ubi ait: *Sufficere solum secundum legem consensus eorum, de quorum, quarumq. consensu, & conjunctionibus agitur.* Verba autem illa, secundum leges, patris consensum includunt, quem legumatores summoperè desiderant, ut supra probavi. Huc pertinet textus in cap. non omnis 2. 32. q. 2. ubi ait Leo Pontifex, paterno arbitrio foeminas viris junctas culpà carere; & subdit D. Ambrosius: *Honorantur parentes Rebecca, maneribus consultur puella, non de sponsalibus, illa enim judicium expectat parentum, non est virginis pudoris eligere maritum.* Et in Concilio Parisiensi, can. 6. relato in cap. nullus 36. q. 2. refertur, ut nullus viduam, nec filiam alterius extra voluntatem parentum,

30

4.

De eodem consensu ex sacris canonibus.

rentum, aut rapere præsumat, aut Regis beneficio æstimet postulandum: idem caveatur in Concil. Aurel. 4. can. 20. Tolet. 3. can. 10. relato in cap. sanctum 32. q. 2. Faciunt textus in cap. tua hac tit. cap. videtur, qui matrim. accusare. S. Basil. ad Amphilocho. can. 28. 40. & 42. Tertul. lib. 2. ad uxorem, ubi ait: Sufficit ad enarrandam felicitatem ejus matrimonii, quod Ecclesia conciliat, confirmatio obligatio, obsequium Angeli renunciant, pater raturum habet; nam nec in terris filii sine consensu patrum ritè, & jure nubunt.

5.
Agitur de
eodem con-
sensu.

Sed licet consensus in nuptiis filiorum apud tot nationes, & ex utroque jure præscribatur, non tamen ideo dicendum est, necessarium esse patris consensum ex jure naturali & divino, ut temerè plerique sibi persuaserunt, quos referunt, & refellunt Bellarminus lib. 1. de matrim. cap. 19. Costanus de spons. tit. de ritu nupt. à n. 91. & lib. 1. cap. 12. Concilius lib. 1. successiv. cap. 4. Anton. Faber in jurisprud. princip. 4. in princip. Et meritò; nam naturalia jura civili jure non tolluntur, aut perimuntur, l. eius, ff. de capit. dimittit. §. sed naturalia, Inst. de jur. natur. sed præscriptum hoc consensus paterni emancipatione tollitur; siquidem in filiis emancipatis non desideratur, l. filius 25. ff. de ritu nupt. l. 3. §. si emancipatus, ff. de contra tabulas. Faber dict. princip. 4. illat. 7. Cujac. lib. 3. obs. cap. 5. licet aliud procedat in filia emancipata minori 25. annis, l. vidua 28. C. de nuptiis. Ergo hoc requisitum consensus paterni nec provenit à jure naturali, nec ratione naturali subnititur. Et quidem si illud ratione reverentiæ naturalis adhiberetur, æqualiter desideraretur consilium matris, ac patris, cum eadem reverentia utrique debeat: sed matris consensus non æqualiter exigitur, l. in copulandis l. in conjunctione 20. C. de nuptiis. Bronchorst. miscell. cent. 1. assert. 100. Ergo quia non provenit à ratione naturali. Similiter etiam in militibus pietatis ratio erga parentes adit, l. 1. ff. de obsequiis parentibus, l. si quis 5. §. à milite, ff. de liber. agnosc. hæc tamen ratio sufficiens non erat, ut patris consensus desideraretur in nuptiis à filiofamilias milite contractis, l. filius 35. ff. de ritu nupt. sed solum patriæ potestatis jus, quod per militiam non solvitur, l. 2. ff. de castrens. pecul. §. si filius, Inst. quibus modis jus patriæ potest. Faber in Papin. princip. §. illat. 11. Ergo à jure naturali necessarius non est consensus patris in nuptiis filiorum. Nec contrarium probat Justin. in §. 1. Inst. de nuptiis, dum ait, civilem, & naturalem rationem suadere, ut patris consensus in nuptiis filiofamilias requiratur; quia hoc non ita accipiendum est, quasi id verè naturalis ratio suadeat, quæ secundum Philoppos, & juris nostri authores immutabilis est, & idem ubique valet. Hoc potius legitima quædam efficit ratio, non à fontibus naturæ, sed à rivulis quibusdam ducta, quam nihilominus juris authores naturalem appellant. Præclare etenim Tullius omnia, quæ speciem quandam æquitatis præ se ferunt, naturalia esse scribit, & hoc sensu naturalem rationem dixit Justin. in d. §. 1. ut significaret honorem parentibus debitum, ut exponit Cujac. lib. 35. Pauli ad edict. in l. 2. ff. de ritu nupt. Consentaneum enim est æquitati naturali in matrimonio contrahendo, sicut in gravibus negotiis, hoc saltem honoris habere parentes, ut filii eorum voluntatem expectent. Nec etiam hoc pa-

trium jus præstandi consensum sponsalibus, & nuptiis filiorum, poterat inducere sponsalia, aut nuptias, absque eo, quod filii expressè vel tacitè consensissent, l. sed qua 12. ff. de spons. non enim tantum auctoritati parentum tribuebatur, ut omnis libertas liberis adimeretur, quin & illorum. cum puberes facti sunt, desideretur consensus, alioquin nullum est matrimonium. Ivo Carnot. epist. 134. ibi: Quicquid pater nesciente virgine juraverit, cum ad annos rationales perducta est, nisi ipsa virgo consentiat, irritum erit. Quæ mens est Pauli in l. Titia, ff. de verb. obl. tota quippe potestas non ita hæret patriæ potestati, quin pars aliquæ liberi arbitrii filii non relinquatur. Eleganter Catullus in carmine nuptiali 67. ibi.

Virginitas non tota tua est, ex parte parentum est:
Tertia pars patri data, pars data tertia matri,
Tertia solatua est.

Quare si dissentiret filius, nihil agebatur, l. filio 13. ff. de spons. quâ in re non eadem erat ratio filii, ac filiar; hæc enim solum dissentienti licentiam habebat, si pater eligeret indignum sponsum, d. l. sed qua 12. Itaque filius virtute desponsationis à patre factæ non cogitur sponsam in uxorem ducere, l. non cogitur 21. ff. de ritu nupt. l. nec filium 12. C. cod. tit. Eugaphius ad Andriam actum 1. scena 5. Tanguur & illud, an patrum imperii obsequi filii debeant. Constat enim circa nuptias esse filii liberam voluntatem. Casiodorus lib. 7. variar. cap. 4. Durum est libertatem liberam non habere in matrimonio, unde liberi procreantur.

Unde agnoscitur difficultas præsentis textus, in quo docetur, filium impuberem, dum ad pubertatem pervenit, cogi omnino stare promissioni paternæ, & matrimonium contrahere, atque ita omnino sponsalia à patre celebrata adimplere; quod omnino repugnat supra traditis. Accedit etiam, nam licet verum sit, filium impuberem, pro quo sponsalia pater contraxit, non posse rescire ab eis ante pubertatem; attamen post pubertatem posse ab eis discedere, nec teneri ea implere, nisi tacitè, vel expressè consenserit, docetur in cap. 1. §. ultim. de despons. impub. lib. 6. & tenent Joannes Andreas, & Ancharanus in cap. de illis, hoc tit. Darts in 30. q. 5. Germonius 2. animad. cap. 11. & 12. Sanchez lib. 4. de matrim. disp. 23. num. 3. existimant textum hunc esse accipiendum de debito honestatis, non necessitatis: quæ interpretatio apertè convincitur ex illis verbis: Omnino debet, quæ omnimodam necessitatem inducunt, ex Tiraquel. in l. si unquam, verbo Revertatur, à num. 78. quare eam rejiciunt Mendoza lib. 3. Concil. Illiber. cap. 32. Basil. d. cap. 9. num. 10. qui non rectè accipiunt textum hunc juxta canones antiquos, in quibus necessitas imponebatur, filiis non contrahendi matrimonia sine parentum consensu. Nec felicius Barbosa in collect. ad textum in d. c. 1. hoc tit. in 6. n. 6. putat sententiam hujus textus ita esse exaudiendam, ut ante pubertatem filius dissentire non possit, non item post pubertatem: quæ interpretatio cæteris deterior est, eo quod manifestius literæ textus repugnet. Cujacius in præfati docet, discrimen esse assignandum inter sponsalia ab ipso impubere contracta, & inter sponsalia, quæ pater filii nomine contrahit. Priora post pubertatem dissolubilia esse affirmat, d. cap. de illis; posteriora verò ad eam firma, ut filius nec post pubertatem rescindere possit, dict. cap. 1.

6.
Exponitur
præsens
textus.

cap. 1. vers. potest. Rationem discriminis reddit ex eo, quia idem impuberibus licentia resiliendi datur, ut ita prospiciatur fragilitati ætatis; quæ ratio deficit in sponsalibus à patre contractis; tunc enim patris autoritas supplet filii iudicium, sicut de tutore dicitur in l. quamvis 32. §. ult. ff. de acquir. possess. Navarrus in manuali cap. 14. num. 15. affirmat præsentem textum esse referendum ad forum interius, in quo ut filius peccatum non admittat, sponsalia à patre contracta adimplere tenetur, nullâ existente iustâ causâ resiliendi ab eis; non verò procedere in foro externo, in quo filius non cogitur sponsalibus à patre contractis stare. D. Bajo. Arroyo in cap. 2. qui clerici vel vov. à num. 42. existimat in præsentem, sponsalia valere, non virtute consensu præstiti à patre, sed ratione propriæ voluntatis tacite vel expressè habitæ à filio adveniente pubertate. Sed his omnibus omisiss solutionibus iustissimo, Hormisdam in præsentem referendum esse ad canones antiquos, juxta quos magna erat potestas parentum erga filios impuberes quoad statum; nam virtute oblationis paternæ filii impuberis à patre factæ, teneri ipsum postea persistere in religione, aut clericali gradu, supra probavi in cap. clerici, de vita & honest. cleric. cap. cum simus, de regul. Quoad matrimonium etiam licet non daretur in patribus tam ampla facultas, deficiente favore religionis, aut clericalis status ea aderat, videlicet ut filii, pro quibus impuberibus sponsalia parentes contraxerant, tenerentur post pubertatem ea adimplere, perinde ac si ipsi puberes ea celebrassent; id est ut nisi accedente iustâ causâ non possent ab eis resiliere, ut contingit in aliis, qui jam puberes sponsalia contraxerunt, juxta tradita in cap. 2. de sponsal. Nec inde infringitur libertas in matrimonio necessaria, sicut non infringitur in impuberibus, qui sponsalia contraxerunt, & illa adimplere coguntur non interveniente iustâ causâ. Id ergo operatur patria potestas juxta antiquos canones in sponsalibus pro filio impubere celebratis, ut valerent eodem modo ac si ab ipsis filiis puberibus celebrata essent, ut in sponsalibus pro filia contractis jure civili contingebat, l. sed que 12. §. 1. ff. de spons. Jure ergo antiquo Pontificio filii impuberes, pro quibus pater sponsalia celebraverat ante pubertatem, nec ex iustâ causâ poterant ab sponsalibus resiliere, propter defectum iudicii, at verò post pubertatem tantum ex iustâ causâ, ac si ipsi puberes contraxissent: unde illa verba hujus textus, omnino debet adimplere, intelligenda sunt, non existente iustâ causâ, ut de aliis contrahentibus sponsalia docetur in cap. 2. cap. requisivit, de spons. Quam solutionem præsentis Ganisius in præsentem, à quo malè discessit Basilius d. c. 9. n. 10. Jure verò novo Bonifacii VIII. in d. cap. unico, hoc tit. in 6. absque iustâ causâ licet filiis resiliere ab sponsalibus per parentes contractis.

7. Pater non tenetur consentire nuptiis filia.

Sed jam ad consensum parentum in nuptiis filiorum redeamus; & sciendum est, non teneri patrem consensum præstare filio nubenti, excepto eo casu, in quo per injuriam prohibeat liberos in potestate existentes uxores ducere; tunc enim cogebatur eos in matrimonium collocare, & dotare, l. qui liberos 19. ff. de ritu nupt. l. 9. tit. 11. part. 4. notant Connanus lib. 8. comment. cap. 4. num. 7. Petrus Barb. in l. 1. p. 4. à numer. 1. ff. solut. matrim. Faber d. princip. 4. illat. 12.

Briffonius de jure connub. ubi notat, eo capite legis Juliæ & Papiæ, quo hæc paterna coactio comprehensa erat, contineri etiam remissionem juramenti, quo patronus adigere solebat libertos, ne uxores ducerent, l. adigere 6. §. ultimo, ff. de jure patron. Filius autem tenebatur consensum patris petere, nec sine eo matrimonium contrahere valebat; adeoque consensus patris desiderabatur, ut si nepos, qui in avi potestate erat, uxorem duceret, non solum avus, sed & pater, licet adhuc filiusfamilias, consentire deberet, l. oratione 16. §. 1. ff. de ritu nupt. qua in re nobilis differentia vertebatur inter nepotem, & nepotem ex filio; nam si neptis nuberet, sola avi voluntas desiderabatur, dict. §. 1. cujus differentie rationem, etsi non percepisset Accursus ibi, verbo Sufficiat; rectè ramen tradiderunt Connanus lib. 8. comment. cap. 4. num. 7. Briffonius de jure connub. pag. 72. Cujac. lib. 35. ad editum Pauli in dict. leg. oration. Mendoza lib. 3. Concl. 11. liber. cap. 32. Faber in Papin. princip. 4. illat. 2. quod nepos ex filio, licet interim in ejus potestate non existat, leg sic eveniet 21. ff. ad leg. jul. de adult. moriente tamen avo recasurus est in patris potestatem, §. 1. Instit. quibus mod. p. tr. potest. quâ de causâ si solo avi consensu uxorem duceret, non etiam patris, & liberos susciperet, eveniret ut tales filii patri invito sui hæredes agnascerentur; quod cum jus non admittat, merito utriusque voluntas desideratur; quâ etiam ratione consensus filii expectatur, cum in nepotis loco adoptio fit, leg. cum nepos 6. leg. si is qui 11. ff. adopt. §. sed & si quis, Instit. eodem: hæc autem ratio cessat in nepte ex filio, quia cum liberi neptis non sint recasuri in potestatem patris, ideo quasi nihil ei intersit, sola avi voluntas desideratur: quæ differentie ratio olim etiam procedebat in nuptiis filiusfamilias, & filiafamilias, qui patrem furiosum habebant; ille enim non poterat saltem sine venia Principis ducere uxorem; illa verò poterat, leg. si furiosi 25. Cod. de nuptiis, princip. Instit. eodem titul. notavit Cujac. in dict. leg. oratione. Nec tunc obstat textus in leg. 3. ff. de ritu nupt. ubi aperte docetur, in nuptiis nepotis ex filio soli avi consensum desiderari; nam omisâ secundâ solutione Accursii ibi, & aliâ Briffonii ubi supra, Fabri dict. princip. 4. illat. 4. dicendum est cum Accursio in prima solutione, Cujacio in dict. leg. oratione, Pacio cent. 5. quæst. 48. multum interesse, an nepos extra familiam ducat uxorem, an in eadem familia. Primo casu, avi & patris consensus requiritur, dict. leg. oratione, §. 1. secundo verò casu sufficiebat avi voluntas, quia cum omnes in ejus familia essent, ægrè ferre non debebat filius, ut ex eadem familia quandoque sua familia augetur; idem quoque procedebat, si filius ipse furiosus esset, quia tunc etiam avi autoritas sufficiebat, ut nepos uxorem ducere posset, sicut ex diverso, avo furiente, sola patris autoritas desiderabatur, l. si nepos, ff. de ritu nupt. explicant Faber dicto princip. 4. illat. 3. Pacius d. q. 48.

Manet ergo, filios sine consensu parentum jure civili attentio non potuisse contrahere matrimonium; unde quæri solet, an attentio eodem jure matrimonium de facto contractum sine consensu parentum subsisteret; an verò nullum esset? In qua quæstione non consentiunt Interpretes; plerique enim existimant, esse nul-

8. Matrimonium sine consensu patris celebratum an valeat?

lum

lum omnino, moti ex textu diserto in leg. 2. ff. de ritu nupt. & ex textu in cap. 3. qui matrimonia accusare, ibi: Secundum leges nullum fiat matrimonium. Ita Connatus lib. 8. comment. cap. 4. num. 6. Duarenus in rubric. ff. soluto matrim. tit. de nuptiis, cap. 2. vers. Sequens, Corrasius lib. 1. miscel. cap. 27. P. Gregor. lib. 9. syntag. cap. 3. numer. 10. Mendoza lib. 3. Concil. Illiber. cap. 32. Basilius lib. 2. de matrim. cap. 1. num. 21. Berneggerus ad Tacitum quest. 95. Acacius de privil. parent. privil. 6. cap. 6. & 7. Sed verior est contraria sententia existimantium, hoc matrimonium valuisse, fuisse tamen injustum, ut docent Brissonius de jure connub. pag. 71. latè Arniseus de jure connub. c. 3. sect. 10. per totam, Borellus tom. 3. decisionum, tit. 1. num. 265. Cujac. lib. 3. observ. cap. 5. Petrus Barb. in d. l. 1. 4. p. num. 32. ff. solut. matrim. Costanus lib. 1. qq. juris, cap. 12. & tract. de sponsal. tit. de ritu nupt. num. 101. Hothomanus illustrium juris q. 9. & de ritu nupt. cap. 3. Germonius lib. 1. animadvers. cap. 11. Pichard. in princip. Insti. de inoffic. à numero 25. Amaia lib. 1. obs. cap. 4. num. 7. Grotius de jure belli lib. 2. cap. 5. num. 10. Medrano de consensu connub. cap. 9. & ideo filii ex hujusmodi nuptiis injustis suscepti vocantur injusti in l. Paulus 11. ff. de statu hominum, & uxor ipsa injusta, de qua accipiendus est textus in l. si uxor 12. §. plane, ff. ad l. 7. de adult. Facit D. Augustin. relatus in cap. final. 28. q. 1. ibi: Quia conjugia semel inita inter eos ulterius solvi non possunt. Horum quedam sunt legitima, veluti cum uxor à parentibus traditur, à sponso datur, & à sacerdote benedicitur; notarunt Cujac. d. cap. 5. Pichardus supra num. 17. Revardus lib. 4. variar. cap. 16. Hothomanus de verbis juris, Verbo uxor, etsi aliter sentiat Brissonius lib. singul. de adult. cap. 6. pag. 117. & sequens: pro qua sententia facit textus in l. 1. §. si quis, ff. de liber. exhib. ubi aperte dicitur, jure patriæ potestatis matrimonia bene concordantia non turbari; cujus textus vim si quis velit effugere, contendet Ulpianum ibi, eo casu esse exaudiendum, quo pater ab initio semel nuptiis filii consentit, ut accepit Faber d. princip. 4. in initio. Manet diserta autoritas Pauli lib. 2. sentent. tit. 19. vers. Eorum, ubi dicitur, matrimonia absque jussu patris non rite contrahi, sed contracta non dissolvi, ex ea ratione, quia contemplatio publicæ utilitatis, id est matrimonii, privatorum commodis, id est patriæ potestati præferri debeat; quæ autoritas adeo est expressa pro hac sententia, ut ineptam interpretationem eludat, magis quam elidat Duarenus ubi supra, dum censet Paulum accipiendum esse, cum ab initio pater consentit, non tamen in eo perseveravit: quæ interpretatio merito displicuit Contio lib. 1. successiv. cap. 4. num. 5. nec rectius Basil. d. cap. 1. num. 22. qui multum interesse putavit, an matrimonii solutio ante copulam, an post copulam fiat, in quo tantum posteriori casu Paulum esse accipiendum monet, non animadvertens, Pauli rationem æquè omnia matrimonia comprehendere. Unde obiter agnoscitur nobilis differentia, quæ in hac re olim vertebatur inter sponsalia & nuptias, quod illa solo dissensu patris dissolvi poterant, l. in potestate, ff. de spons. Faber d. princip. 4. ult. 3. nuptiæ verò non item, l. 5. Cod. de repudiis, Paulus lib. 5. sentent. tit. 6. §. penult. notavit Cujac. ad tit. Cod. de nuptiis. Nec hanc differentiam evertit textus in l. 1. §. ultim. ff. de liberis exhibendis, ubi

Ulpianus sententiam, de qua in §. præcedenti, ita explicat, ut locum habeat, si modò pater persuadeat, ne acerbe patriam potestatem exerceat; quibus verbis non obscure Ulpianus innuit, patris persuasionibus non acquiescentem jure patriæ potestatis posse matrimonium filie dissolvere: in qua difficultate ommissa solutione Accursii ibi, verbo Quod tamen, dicendum est, textum in §. ultimo continuatè legendum esse cum lege sequenti, quasi dicat Ulpianus, adhuc casu, quo pater patriam potestatem exercere pertinaciter contendat, & per interdictum de liberis exhibendis velit filiam abducere, non est audiendus; quia potest à genero exceptione doli mali submoveri, in tantum, ut si pater in potestate habeat filiam nuptam, & invita ab eo detineatur, genero dabitur in eum interdictum de uxore exhibenda, & ducenda l. 2. ff. de lib. exhib. l. 2. C. eod. tit. l. si invita, C. de nupt. observat Cujac. in not. ad Paulum. d. lib. 5. tit. 6. §. penult. Donellus ad tit. Cod. de lib. exhib. n. 5. & 6.

Facit etiam pro hac secunda sententia; nam in his, quæ publici juris sunt, patria potestas non consideratur, leg. nam quod, ff. ad Trebel. l. filius, ff. de his qui sunt sui: sed nuptiæ sunt juris publici, leg. 1. ff. soluto matrim. præcipuè si contrahantur per coemptionem, quia coemptio est contractus, in quo non attenditur patria potestas: ergo in nuptiis quod ad vim, momentum, & substantiam earum attinet, patria potestas non consideratur. Deinde nam diffinitiones nuptiarum adductæ in l. 1. ff. de ritu nupt. §. 1. Insti. de nuptiis, consensus paterni non meminerunt: ergo quia non est de substantia, aliàs sub diffinitione comprehenderetur, leg. 1. §. dolum, ff. de dolo. Rursus, nam nuptias, sive matrimonium ex consensu contrahentium pendere, leges voluerunt, leg. ultim. Cod. de spons. leg. nec filium, leg. nec ab initio, Cod. de nuptiis, leg. 2. Cod. de inut. stipul. Sed quis est adeo rerum imperitus, qui liberum arbitrium habere affirmet; qui non obsequitur imperio patris? leg. velle, ff. de reg. jur. Deinde si leges noluerunt ultimam dispositionem ab alterius arbitrio pendere, leg. illa 32. ff. de hered. insti. quancò magis status hominis ex consensu patris non debet pendere. Tandem si patris voluntatem in his actibus ut substantialem exigamus, magnum impedimentum nuptiis sequeretur; siquidem pater, ut senex, vetulam, deformem, sed divitiis plenam filio in uxorem eligeret; filius verò non ita avarus, pulchram, etsi pauperem, adamabit; unde patris voluntas maximum nuptiarum impedimentum erit; quod credi non potest, legislatores voluisse, præsertim cum variis præmiis & pœnis ingenuos homines ad nuptias provocarent, ut quantum fieri posset, liberis hominibus repletur civitas. Nec contrariæ sententiæ favet textus in dict. leg. 2. ff. de ritu nupt. ubi videtur probari, non solum injustas esse nuptias, sed etiam invalidas, quæ inconsulto patre contrahuntur; nam responderi solet, Consultum non negare, valere tale matrimonium; sed tantum probare, non consistere juxta juris civilis ritus & solennitates. Ita Pichardus ubi supra, num. 31. Costanus d. tit. de ritu nupt. num. 109. Hothomanus d. cap. 9. quæ interpretatio licet improbetur à Basilio d. cap. 1. num. 2. ex eo quod Consultus facit comparationem inter

9.
Probat
hac secun
da senten
tia.

consen-

consensum contrahentium, & parentum, adhuc est defendenda; cum comparatio in eò vera esse possit, ut matrimonia sine contrahentium consensu omnino non consistant, matrimonia verò sine consensu patris celebrata etiam non subsistant, id est iure, & ritè non contrahantur, non etiam ut invalida celebrentur: quæ interpretatio facilè suadetur, si textus ille conferatur cum prædicto Pauli loco *dict. lib. 2. sentent. tit. 19.* quo etiam in sensu accipiendus est textus *in d. cap. 3. qui matrimon. accusare.*

10. *An idem procedat de iure Canonico.* Quæ hucusque adduximus, procedunt iure civili attento, nunc examinandum est, an idem dicendum sit inspecto iure canonico, tam veteri, quam novo? Et etiam iure canonico inspecto, sicut & secundum jus civile, matrimonium à filiisfamilias celebratum sine consensu parentum, nullum esse docuerunt Duarenus *ad titulum solut. matrim. Corraus lib. 1. miscel. cap. 27.* Connanus *lib. 4. comment. cap. 4.* Forcatulus *in cupid. jurisperit.* Cujac. *3. observ. cap. 5.* Sed constans, & verissima sententia est existimantium, attento iure Pontificio, non solum novo, verum & antiquo, matrimonia solo contrahentium consensu celebrata valere, nec unquam parentum consensum fuisse necessarium ad eorum substantiam, & valorem, ut docent communiter Doctores Theologi *in 4. distinct. 28.* Covarr. *2. p. de matrim. cap. 3. §. 8. à num. 1.* Matienzo *in l. 2. glos. 2. tit. 1. lib. 5. recopil. plures congesti à Cenedo collect. 38. ad decret. num. 7.* Gutierrez *lib. 1. canonico. cap. 10. & de matrim. cap. 79.* Bellarminus *lib. 1. de matrim. cap. 19. & 20.* Sanchez *eod. tract. lib. 4. disp. 22. à num. 2.* Rebellus *de oblig. justit. 2. p. lib. 2. q. 14.* Germonius *lib. 2. animadv. cap. 11.* Paschalis *de viribus patriæ potest. 2. part. cap. 5. à num. 19.* P. Greg. *lib. 3. partit. tit. 21. cap. 3. & in cap. 1. de spons. numero 76.* Azor. *1. part. instr. lib. 5. c. p. 20.* Doctor Randal. *in cap. aliter. cap. 5. §. 30. q. 5.* Quæ sententia primò probatur *ex cap. suscipiat, 27. quest. 2. cap. tua 25. hoc titul. cap. penult. de raptor. quæ jura adeò expressa sunt pro hac sententia, ut frustra ineptas & calumniosas interpretationes eis assignent Duarenus ad tit. soluto matrim. ut. de nuptiis, cap. 2.* Cujac. *lib. 11. Digestor. Juliani, in l. sponsalia 11. ff. de spons.* Secundò facit expressè pro eadem sententia textus *in cap. super eo 5. de condit. apposit.* ubi tacite supponitur, filiumfamilias sine consensu patris nuptias contrahere posse, dum quæritur, an si filius matrimonium contrahat ita, si pater consentiat, ante consensum filius cogi possit ad nuptias celebrandas? Cui sanè quæstioni locus esse non posset, si inconsulto patre nuptiæ essent nullæ, ut rectè expendit Concilius *d. lib. 5. cap. 4. num. 8.* Faciunt textus *in cap. cum apud, cap. cum locum, de spons.* ubi dum de consensu ad nuptias necessario agitur, nulla consensus paterni mentio fit. Deinde, nam matrimonium est spirituale; siquidem est sacramentum, *cap. debitum, de bigam.* Igitur in eo non attenditur patriæ potestas, *ex cap. fin. de iudicis in 6.* rursus, nam filius invito patre religionem proficitur, *l. Deo nobis, C. de Episcop. & cler. igitur & ritè matrimonium contrahit; siquidem valet argumentum de matrimonio carnali ad spirituale, cap. inter, de translat. Episcop.* Tandem id probatur *ex Concil. Trident. D.D. Gonzal, in Decretal. Tom. IV.*

sess. 24. de reform. matrim. cap. 1. Mogunt. in decret. fidei, cap. 36. & 37.

Sed huic sententiæ obstat textus *in cap. aliter, 11. 30. q. 5.* ubi Evaristus, qui Ecclesiam rexerat ex anno 112. usque ad annum 121. ut referunt Baronius, & Coriolanus *in eodem anno, Severinus Binius in notis ad vitam Evaristi, pag. 106.* docet aliter non esse legitimum matrimonium, quam si sponsa à parentibus petatur. Igitur, quia etiam iure canonico attento desideratur consensus parentum, ut matrimonium à filiisfamilias celebratum legitimum sit. Quæ autoritate mori Mendoza *lib. 1. Concil. Ulber. cap. 32.* Basilius *d. lib. 2. de matrim. cap. 1. nem. 9.* Darts *in 30. quest. 1.* existimantur juxta veteres Ecclesiæ canones matrimonium à filiisfamilias celebratum sine consensu parentum, nullum fuisse. Quæ sententiâ omissa verius dicendum est cum Bellarmino *d. lib. 1. de matrim. cap. 20.* Severino Binio *in notis ad epist. 1. Evaristi, Amaya d. cap. 4. numero 4.* Pontificem in eò textu varias condiciones, solennitatesque præscribere, ut legitime eo tempore contraheretur matrimonium, inter quas recenlet parentum consensum, non quia omnes illæ condiciones observari deberent, ut valide matrimonium contraheretur; sed ut in foro externo pro legitimo haberetur. Unde si absque consensu parentum filii matrimonium contraherent, validum erat, sed illegitimum, utpote contra legem illam Ecclesiasticam celebratum, ut latè docuerunt Claudius Espenc. *de clandest. matrim. cap. 1. cum sequent.* Grotius *de iure belli lib. 2. cap. 5. numero 11. & in floribus ad 1. nuptiæ, C. d. nuptiis.* Nec ab hac interpretatione discedere debuit Basil. *d. cap. 1. numero 6. & 7.* morus autoritate Concilii Colonienfis celebrati anno 1536. ubi *p. 7. cap. 43.* ita ajunt PP. *Opiandum, ut canon Evaristi renovetur, tollanturque illa clandestina matrimonia, quæ invocis parentibus & propinquis amoris potius, quam Dei causa contrahuntur, interna verò dum Ecclesiæ de hoc prospiciunt, si non irrita, prohibita saltem sint.* Ex quibus verbis deducit Basil. Evaristum non tantum prohibuisse, verum & irritasse matrimonia à filiisfamilias contracta. Sed respondendum est, ex illis verbis tantum deduci Evaristum tantum prohibuisse hujusmodi matrimonia; quam prohibitionem optant PP. Concilii Colon. suscitari. Nec ullius momenti est quod expendit Basilius *dict. numero 6.* matrimonia clandestina in Ecclesia post Evaristum cœpisse prohiberi: Ergo dum optant Patres renovari canonem Evaristi, sine dubio is non solum vetabat, verum & irritabat similia matrimonia. Nam sciendum est ante Trident. matrimonia clandestina variè appellari & accipi; primo quando clam omnino sine testibus contraherentur. Secundò quando sine denunciationibus præscriptis *in cap. 3. de clandest. despons.* Tertiò quando sine iudicio & consensu parentum, & aliis solennitatibus, de quibus *in d. cap. aliter,* docent Alfonsus noster *in l. 1. tit. 3. partit. 4.* Henriquez *lib. 11. summa, cap. 5. num. 5.* Sanchez *lib. 3. disp. 1. numero 2. licet numero 3.* cum pluribus existimet, matrimonium sine consensu parentum potius appellandum minus solenne quam clandestinum: sed verendum est, ne fallatur; nam etiam propriè dicitur clam fieri quod fit sine solennitate requisita: docent Bartolus *in l. ff. de riu nupt.*

Malcord. *de probat. conclus.* 297. num. 3. Cùm igitur in d. cap. alter, inter alias solemnitates consensus parentum exigatur, non immeritò aliter contractum matrimonium clandestinum appellabitur, atque idè inter clandestina matrimonia illud recenset Trident. *sess.* 24. *de reform. cap.* 1. quibus suppositis respondendum est, leges Ecclesiasticas post Evaristum editas, non de omnibus conjugii clandestinis egisse, sed tantum de his quæ sine testibus, aut denunciationibus contrahuntur, ut constat ex cap. nullus. cap. nullum 10. q. 5. *integrò tit. de clandest. despons.* non verò de clandest. matrimonii, quæ invitis parentibus contrahuntur; cujus generis matrimonia primus qui in Ecclesia prohibuit, fuit Evaristus, cujus prohibitionem optabant Patres Concilii Coloniensis renovari.

12. Nec etiam supra traditæ sententiæ obstant textus in cap. nostrates, cap. qualis, cap. sponsus, 30. q. 5. cap. non omnis 12. vers. paterno: cap. honorantur 13. cap. ult. 32. q. 2. cap. 1. 32. q. 3. In quibus omnibus desideratur consensus parentum, ut filii legitimæ nuptias contrahere valeant. Nam respondendum est, jura hæc de sceminis tantum loqui, & dum consensus parentum desiderant, satis indicant id ex honestate potius, quam de necessitate exigi; virginalis enim pudor facit, ut sceminis non liceat maritos eligere sine consensu, & judicio parentum, d. cap. honorantur. Unde colligitur, jus canonicum cum jure civili in eo consentire, quod matrimonia hujusmodi valida judicet; in eo verò dissentire, quod jure civili similes nuptiæ injustæ sunt, jure verò Pon-

tificis justæ, & legitimæ. Differentiæ ratio ex eo provenit, nam civilis ratio jure civili attentò induxit consensum, jure verò canonico honestas tantum; quare constat consensum parentum jure civili ex vi præcepti desiderari, jure verò canonico tantum ex consilio: unde nascitur, filium teneri sub culpa lethali hoc parentum consilium exigere, ut docent plures, quos refert & sequitur Sanchez lib. 4. *de matrim. disp.* 23. num. 10. Cevallos *commun.* q. 604. num. 33. an verò sub eadem pena teneatur judicium patris expectare, disputant Sanchez *ibi*, num. 9. Paschalis *de viribus patriæ potest.* 2. p. cap. 5. num. 25. Ad hanc partem de consensu parentum in nuptiis filiorum, spectant textus, qui juxta supra tradita exponendi sunt, in l. 12. §. 3. *de captivis*, l. 5. C. *de repudiis*, l. 20. C. *de inoffic. testamento*, l. 11. §. licet, l. 26. ff. *de adulteriis*, l. 30. C. *cod. l. si ita* 45. §. final. ff. *de legat.* 2. l. *liberorum* 11. §. fin. l. quid ergo 13. ff. *de his qui notant infam.* l. cum hic status 32. §. si socer. ff. *de donat. inter*, l. 1. §. final. ff. *de divort. l. filius* 28. §. 1. ff. *de liberis & posth.* l. 4. ff. *solutio matrim.* l. Paulus 11. ff. *de statu hom.* l. si is qui 11. ff. *de adopt. l. avus* 79. §. 1. ff. *de jure dot. l. hæc conditio* 10. l. hæres 79. §. fin. ff. *de condit. & demonstr.* l. si uxor 13. §. si quis 6. ff. *ad l. jul. de adult. l. unica*, §. 1. l. *de raptu virginum*, l. 20. C. *de inoffic. testam.* l. quemadmodum, ff. *de jure dot. l. cum veterum* 15. C. *de donat. ante nupt.* l. 5. §. 1. ff. *de bonis damnator.* l. Divus, ff. *de castrensi pecul.* l. patrem 16. C. *de nuptiis*, Nov. vel Justin. *de nuptiis*, §. est quoque.

CAPUT II.

(a) Nicolaus Papa.

UBI non est consensus. *Et infra*: Districtius inhihemus, ne aliqui, quorum uterque, vel alter ad ætatem legibus, vel canonibus determinatam non provenerit, conjungantur: nisi fortè aliquâ urgentissimâ necessitate interveniente, utpote pro bono pacis, talis conjunctio toleretur.

NOTÆ.

1. (a) [Nicolaus.] Ita etiam legitur in 1. collect. sub hoc tit. cap. 4. & apud Gratianum in cap. 1. 30. *quæst.* 2. ubi extant verba, quæ in præsentibus desunt, ut jam notavit Ant. Augustin. in notis ad 1. collectionem, hic. S. Nicolaus I. Romanus Pontifex electus fuit anno 858. die 24. Aprilis: præsentibus, & jubente Ludovico est consecratus; sedit annos 9. menses 7. dies 19. cujus præclaras animi dotes expressas legimus hoc epigraphio ejus sepulchro insculpto.
- Condatur hoc anstro sacra substantia carnis
Præsulis egregii Nicolai, dogmate sancto
Qui falsis cunctis, mundumque replevit, &
Urbem.*
- Intactis nupit membris, castoque pudore:
Quæ docuit verbis, actumque peregit opime.
Sidera plenus mansit, doctusque sophiâ
Colorum, claris quæ servat regna triumphis,
Ut regnet solius procerum per sæcula natus.*

Plura de eo Luitprandus, Papius, Mafonius, & Platina in ejus vita: Baronius & Corjolanus d. anno 858.

(b) [Pacis.] Consonant caput accessu 6. de despons. impub. in 1. collect. Carnotensis episc. 99. Ante annos pubertatis, ratione conservanda, vel dilataranda pacis. Probat Cujac. ad hunc tit. Duarenus ad tit. *solutio matrim.* sub titulo de nuptiis, §. 3. Befoldus tom. 1. *polit. discurs.* de viribus societ. domest. cap. 2. num. 4. Arniseus *de jure canon.* cap. 2. *sect.* 2. num. 1. & omnes contractus causâ pacis assequenda, vel conservanda celebratos rescindi non posse ullo prætextu, & effectu solemnitatis, aut remedii restitutorii, docuerunt Bartolus in l. *de fideicommissis* 11. C. *de transact.* Aymon Craveta *consil.* 264. num. 6. Mantica *de tacitis coniect.* tom. 2. lib. 27. titul. 3. num. 9. Grotius *de jure belli* lib. 3. cap. 23. num. 3. Befoldus tom. 3. *polit. disert.* de pace, cap. 5. numero 1. Auctor responsi al manifesto de Francia, §. 11. num. 56.

COMMENTARIUM.

3.
Conclusio
traditur
& proba-
tur.

EX hoc textu sequens communiter deducitur
assertio: Impuberes, idest femina ante 12. an-
num, vir vero ante 14. matrimonio conjugii non
debent, nisi pro bono pacis. Quam conclusionem,
idest pubertatis ætatem statutam esse ad matri-
monium contrahendum, probant textus in cap.
continebatur, cap. attentiones, cap. ex litteris,
hoc titulo, Concilium Forojulienicæ can. 9. Illud
præterea per omnia præcaventes, prohibere decre-
vimus, ut nullus præsumat ante annos pubertatis,
idest infra ætatem, puerum, vel puellam in ma-
trimonium sociare, nec in dissimili ætate, sed coæ-
taneos, sibi que consentientes. Concilium Regia-
ticinum: Idcirco inhibendum decernimus, ut nul-
li deinceps imperfectæ ætatis puero adulta femina
jungatur, sed cum ad ætatem idoneam adolescen-
tes venerint, tunc legitimum possint conjugio copu-
lari. Textus in l. 4. ff. de ritu nupt. l. quod pupille
30. ff. ut legatorum nomine, l. dotis 68. §. nam etsi,
ff. de jure dotium, l. penult. §. ultimo, ff. quod falso
tutore, l. penult. ff. quando dies legati, l. 2. §. ult. ff.
de privil. credit. l. si uxor 13. §. minor, ff. ad l. Jul.
de adult. princip. Instit. de nuptiis, l. questum 9. ff.
de sponsal. l. questum 17. §. ultimo, cum l. sequent.
ff. de rebus auctorit. judicis, l. hæc conditio 10. ff. de
condit. & demonstr. l. 6. tit. 3. l. 6. tit. 12. partia 4.
illustrant ultra congestos in præsentia à Barbosa
idem Barbosa lib. 3. voto fin. Basilius de matrim.
lib. 12. cap. 15. Hurtado eod. tract. disp. 12. difficult.
12. Cujac. & Canisius in præsentia, Alberic. Genti-
lis de nuptiis lib. 5. cap. 2. Germonius lib. 2. anim-
adv. c. 6. Corrausius in l. arrogato 40. §. non tantum,
num. 4. ff. de adop. Metrano de consensu connub.
cap. 7. Antonius Perez de matrim. disp. 37. sect. 12.
plures congesti à Narbona de ætate, anno 14. quest.
9. per totam, Arniseus de jure connub. capite 2.
cum sequent. Borellus tom. 3. decis. tit. 1. numer.
396.

4.
Impugna-
tur traditur
assertio.

Sed pro dubitandi ratione ita in præsentem
assertionem insurgo: Tam apud Consultos,
quàm apud juris Interpretes communi calculo
receptum est; minores 25. annis nullum contra-
ctum celebrare posse, ut aliquid alienetur, l. 3.
C. de in integr. restit. ubi docent communiter re-
petentes. Donel. lib. 12. comment. cap. 22. ubi
Osvaldus littera O. Robertus lib. 1. animadv. cap.
12. Mercerus lib. 1. commun. opinon. Duarenus
ad tit. C. si tutor vel curator; quia consulto
provida decrevit antiquitas, teste Cassiodor. lib.
4. variar. cap. 35. minores contractus liberos non
habere, ut & insidiantium laquei frustrarentur,
& lapsis ætas lubrica subveniret; obrueretur
quippe innocentia, si relaxaretur audacia; esset
cunctis fallendi studium, si fraus subrepticium
lucraretur effectum: sed matrimonium contra-
ctus est, igitur à minoribus 25. annis validè, &
efficaciter contrahi non potest; quod agnove-
runt tam Legislatores, quàm Philosophi, qui
ideò ad matrimonium contrahendum longè ma-
jorem ætatem pubertate præscriperunt. Ari-
stoteles lib. 7. polit. cap. 16. ex opinione Poëta-
rum, qui ætates hominum numero septenario
distinguerunt, viris ætatis trigésimum septimum
annum definit, & hoc est quod Solon quin-
tum septenarium hunc aptum esse decre-
vit. Philo lib. 2. de opif. mundi, probat Alcia-
tus lib. 11. parerg. cap. 11. Plato annum trigési-
mum, D. D. Gonzal, in Decretal. Tom. IV.

mum definit lib. 5. de Repub. quod observatum
est ab Ægyptiis. Xenophon in Spart. Republ.
Stobæus serm. 69. Cælius Rhodigin. lib. 26. le-
cton. antiq. cap. 2. Germani pro re turpi habe-
bant ante 20. ætatis annum uxoris notitiam ha-
buisse. Tacitus de moribus German. Cæsar de
bello Gallico lib. 6. & Hesiodus lib. 2. oper. dier. ita
canit:

Junge tibi uxorem, firmus dum adhuc vigor
adsit,

Annos cum numeras ter denos, plusve, minusve,
Aptum est conjugium, decimo sed femina quar-
to

Anno pubescit, nubat mox deinde sequenti.

Quare in nuptias immaturas invehitur Hora-
tius lib. 2. od. 5. Terentius act. 2. scen. 3. Ideoque
lex Julia, & Papia ætatem 25. annorum in mascu-
lo, & 20. in femina ad liberos suscipiendos præ-
scripsit illis verbis: Si quis conjugum masculus
ultra 25. annum, femina ultra 20. obierunt, se-
missim relictorum tantum capiunt. Ulpianus in
fragm. tit. 11. in princip. ibi: Aliquando vir &
uxor inter se solidum capere possunt, veluti si inter-
que, vel alteruter eorum nondum ejus ætatis sit,
que liberos exigit, idest, si vir minor annorum 25.
sit, aut uxor annorum 20. Tertul. in apol. cap. 4.
Sozomenus lib. 1. cap. 9. ad quod tempus refe-
rendi sunt textus in l. si ita quis 51. ff. de legat. 2. l.
si vir uxori 61. ff. de condit. & demonstr. l. quod
conditionis 36 ff. de donat. causa mort. l. etiam 141.
ff. de verb. sign. ubi de legato relicto in tempus li-
berorum agitur. Illustrant Balduinus de l. Papia,
pag. 64. Illustrissimus Ramos ad eandem legem
cap. 2. num. 3. Gothofredus in quatuor fontibus,
fol. 295. Igitur non rectè in præsentia docetur, se-
cundum leges, canonesque, puberes posse ma-
trimonium contrahere.

Quæ dubitandi ratione non obstante, vera
est præfens assertio, pro cujus expositione scien-
dum est, ætatem ad nuptias celebrandas, tam ad nuptias
legibus civilibus, quàm sacris canonibus defi-
nitam esse, l. in sponsalibus 14. ff. de spons. l. falsus
11. §. 3. ff. quod falso int. cap. attestaciones, hoc tit. l.
& ita expedire, à Christo Domino sibi revela-
tum fuisse, refert sancta Brigitta lib. 8. revel. cap.
9. dum ait, ita se fuisse Dominum alloquutum:
Attende filia, & scias, quod in omni conjugio chris-
tiano tenetur esse ætas & consensus legitimus.
Unde Imperator Justinianus in princip. Instit. de
nuptiis, dum nuptias legitimas describit, ait:
Secundum præcepta legum coeunt masculi quidem
puberes, femina viripotentes, idest, secundum
præcepta legis Julæ & Papiæ, exponunt Cu-
jac. lib. 4. different. Modest. in d. l. in sponsalibus,
Osvaldus lib. 3. comment. Donel. cap. 14. littera D.
Meril. lib. 3. observ. c. 16. & lib. 5. cap. 10. pro
quibus faciunt Ulpianus in fragmentis, tit. 11. §.
lege Julia: ibi: Ex lege Julia de mariandis ordi-
nibus tutor datur à Pratore urbis ei mulieri, virgi-
nive, quam ex hac ipsa lege nubere oportet ad do-
tem dandam dicendam, promittendamve. Novella
3. Alexii Comneni, ubi ætatis definitio in nupti-
is veteri juri tribuitur, Macrobius lib. 7. Saturn.
cap. 7. & in Somno Scipionis cap. 6. dum ait: fce-
minas propter votorum festinationem maturius
biennio quàm masculos tutelâ legibus libe-
rari: qui omnes ad legem Jul. & Papiam
respexisse videntur. Sed ab hac sententia me-
rito discessit Præceptor D. Franciscus Ra-
mos dict. cap. 2. numero 2. nam pubertatem,
id est

id est 12. annos in foeminis, & 14. in vitis, praescriptam esse esse jure civili Romanorum ante leges Juliam & Papiam, innunt Dionysius Halicarnassensis lib. 54. Plutarchus in Numa, ad finem; nec inter capitula legis Juliae, & Papiae, quae ex suis fontibus composuit, & exposuit Jacob. Gothofr. refertur ullum, ubi aetas nuptiis praefiniatur; immo in cap. 5. cujus meminit Ulpianus supra relatus, supponitur potius quam noviter statutur aetas ad nuptias, his verbis: *Ei mulieri, virginive, quam ex hac lege nubere oportet, tutor ad dotem dandam, dicendam, promittendam, si legitimum tutorem non habeat, à Praetore arbano dator.* Idem etiam probatur ex dict. leg. in sponsalibus 14. ubi non diceret Consul-tus, in sponsalibus aetatem definitam non esse, ut in matrimoniis, si certum esset in matrimoniis aetatem 12. vel 14. annorum praefixi legibus Julia & Papia, quoad praemia earundem legum; quia quoad hunc effectum etiam in sponsalibus definita aetas est, ut infra probabimus in cap. 6. & usque ad 25. annos virum, usque ad 20. foeminam non puniri poenis ipsarum legum, supra retuli. Unde Justinianus, Alexius Comnenus, & Macrobius referendi sunt ad antiquiores leges, quibus pubertatis aetas nuptiis contrahendis praefinita fuit. Qui autem puberes dicantur ex utroque jure, exponemus textu sequenti. Jure ergo civili in matrimoniis contrahendis lege Julia de maritandis ordinibus designata certa aetas fuit, l. in sponsalibus 14. ff. de sponsal. junctis l. quastum 17. §. ultimo, cum duabus legibus sequentibus, de rebus auctorit. judicis possid. l. si uxor 13. §. si minor 8. ff. ad l. ul. de adult. cum aliis, in quibus supponitur minorem duodecim annorum in matrimonium coire non posse; sed fuit destinata talis aetas, ne antea foemina nubere, aut viri uxores ducerent, utque qui ante decennium sponsalia cum virgine contraherent, praemiis sponsis, vel maritis concessis non fruerentur, l. saepe 17. ff. de sponsal. notantur Brissonius lib. singul. de jure connub. Cujac. in recusat. ad titulum Cod. de sponsal. Anastasius Germon. lib. 2. animadv. cap. sexto. Lypsius ad Tacitum libro tertio, annal. annotat. 45. versio. Caput de sponsal. Jacob Gothofredus in quatuor fontibus, pag. mibi 319. distinctusque, & plenius ad legem Patri 4. Cod. Theodof. de sponsal. Magnus & Illustrissimus Praeceptor meus D. Franc. Ramos ad leges Jul. & Pap. 1. part. capite primo, num. 5. & 6. Non tamen ut ea aetas statuta esset, tanquam ex certo jure sufficiens ad contrahenda matrimonia, in quibus semper desideratus fuit vigor, seu habitus corporis ultra aetatem: quare Justin. in princip. Institut. de nupt. agens de aetate ad eas requisita, tantum per habitum corporis illam demonstrat ita: *Masculi quidem puberes, & foeminae viripotentes.* Quia licet aetas duodecim, & quatuordecim annorum communi, & assiduo usu admissa sit; tamen si in illa aetate inhabiles reperiantur ad contrahendum, non sustinetur matrimonium inter eos celebratum; quia ea in re semper veritas attenda fuit, non juris praesumptio, aut praescriptio. Videndus est Menochius de arbitr. centur. 2. casu 58. per totum. Hanc ipsam doctrinam rationi naturali consentaneam sequuta fuit pudicitia, & sanctimonia juris canonici, secundum quod sufficit praedicta aetas ad contrahendum. Caeterum si

inhabilitas arguatur, omnia sumuntur experimenta, etiam quae minus decetia videntur ad explorandam veritatem.

Illud tamen speciali capite legis Juliae & Papiae circa aetatem contrahentium nuptias cautum legitur, ut viri sexagenarii cum muliere nondum quinquagenaria; & contra mulieres quinquagenariae cum viro sexaginta annis minore nuptias contrahere prohibeantur, his verbis: *Sexagenario masculino, quinquagenariae foemina nuptias contrahere jus ne esto; post eos tantum annos poenis hujus legis solvantur.* Cujus capituli meminerunt Ulpianus in fragm. titul. 16. §. 3. Justin. in leg. sancimus 27. Cod. de nuptiis, l. si major 12. in fine, Cod. de heredit. Suetonius in Claudio, capite vigesimo tertio. Seneca apud Lactant. libro primo, de falsa religione, capite decimo sexto, ibi: *Urum sexagenarius factus est, & illi lex Papia fibulam imposuit.* Notarunt Jacob. Gothofred. in notis, & Prob. ad caput 2. legis Juliae. Marcellus Donat. in dilucid. ad Suetonium, supra. Hujus tamen sanctionis ratio provenit ex fine ipsarum legum, nempe procreationis liberorum, ad quam inutiles sunt istae nuptiae, quia nec vir sexagenarius ad procreandum idoneus censetur, l. si pater 15. §. in adrogationibus, ff. de adopt. Cujac. libro sexto observ. capite vigesimo; nec major quinquagenaria ad concipiendum, l. si sterilis 21. in princip. ubi Cujac. ff. de actionibus empti. Illustrant Brissonius de jure connub. pag. 32. Petrus Gregor. libro nono syntagm. capite sexto, numero tertio, & quinto. Caldas de potestate elig. capite quarto, numero sexto. Sanchez de matrim. libro septimo, disput. 33. numero decimo sexto. Menochius de praesumpt. titul. 6. praesumpt. 33. numero 17. Arniseus de jure connub. capite secundo, sect. 4. Illustrissimus D. Franciscus Ramos ad ll. Jul. & Pap. capite secundo, ubi numero quinto & sexto, exponit eruditè textus in l. prima, §. ult. ff. de concubin. l. liberta, 35. ff. de oper. libert. & de abrogatione hujus capituli ex SC. Claudiano agit num. fin. & post ipsum, seu (ni fallor) ex ipso Praeceptore Jacob. Gothofredus in notis ad ipsas leges, fol. 317.

Ratio autem propter quam pubertas ab utroque jure in contrahendis nuptiis exigatur, Traditur ex eo provenit, quia cum ad matrimonium decidenda contrahendum duo desiderentia, & discre-tio ad consensum explicandum, & facultas generandi; ideò quousque pubertas non adveniat, creditur impuberes ex defectu aetatis inutiles esse ad urumque, videlicet consensum praestandum, & ad generandum; ac per consequens ad matrimonium contrahendum, cum deficient consensum, & facultas generandi, quae respiciunt substantiam, & effectum matrimonii, argumento legis l. ff. de concubin. Arniseus de jure connub. capite secundo, sect. 3. adveniente autem pubertate dandum fuit citò jus matrimonii, ne venandum foris esset, seu unquam respicere liceret ad illicita, ut de adolescente agebat Claudianus libro secundo Stilic.

— Ut primos in conjuge disceret ignes,
Ordireque virum, non luxuriantem juvenitatem.
Ad vitandam etiam, & fraxandam concupiscentiam; si enim natura fecit foeminam anno 12. viripotentem, masculum anno 14. puberem, concedendum erat matrimonium in ea aetate,

6.
De nuptiis
Sexagenaria
vii.

7.
Traditur
ratio.

etate, ne frustra daret natura talem aptitudinem in etate. Quare etiam jure canonico si detur ante pubertatem hæc aptitudo, & malitia suppleat etatem, potest matrimonium ante pubertatem contrahi, *cap. puberes, cap. de illis, cap. final. hoc titulo*; quia adveniente eâ aptitudine, frustra expectatur pubertas; *d. cap. puberes, Phanutius de lucro doris gloss. 2. num. 6. Tiraquel. in l. 6. con nub. num. 37.* debet tamen esse conjux discretus & habilis ad copulam, quia ut malitia etatis suppletiva dicatur, utrumque copulativè desideratur, ut resolvit Sanchez *de matrim. d. disp. 104. num. 21.* Et quia hæc etatis præfinitio ad nuptias juris tantum positivè est, infideles, qui ipsi legibus non ligantur, dum judicio compotes sint, matrimonium infra pubertatem contrahere valent, ut docent plures relati à Thom. Sanchez *lib. 7. disp. 4. num. 3. Basil. eod. tract. lib. 7. cap. 65. num. 2.* & Principem posse dispensare in eâ etatis præfinitione, aperte docet Leo Imperator *in novel. 119.* apud Harmenop. *lib. 4. promptuarii, tit. 4.* & pro bono pacis, inter impuberes celebrari posse conjugium, in præfati docet Nicolaus; quod tunc verum credo, quando contrahentes proximi sunt pubertati, ita ut consensum præstare possint, & finem matrimonii implere. Quæri tamen solet, an hæc dispensatio legitimæ etatis ad Episcopum spectet? Et verius est, quod si iustissima causa interveniat, veluti bonum pacis, etiam Episcopo facultatem competere, cum talis facultas Pontifici reservata non sit, atque ita Episcopo mandata censeatur, ut *in cap. quibusdam, in sine, de pœnis, cap. postulasti 7. de clerico excomm. cap. 2. in fin. de clericis pugnant. cap. quisquis 43. de elect. docent Covarr. in cap. alma, 1. parte, §. 7. num. 8. Sanchez lib. 8. de matrim. disp. 5. num. 1. Salas de legibus disp. 20. sect. 3. à num. 22. Suarez eod. tract. lib. 6. cap. 14. num. 8.* pluribus relatis defendit Narbona *de etate, anno 14. q. 9. num. penult.* licet contrarium defendat Barb. *lib. 3. voto ult.* Si verò impuberes citra Pontificis, aut Episcopi licentiam matrimonium de factò contrahant, peccant lethaliter, cum præfens prohibitio per verba præceptiva lata sit, ut docent plures citati à Sanchez *lib. 1. de matrim. disp. 17. num. 5.* licet ipse numero sequenti malè ab eis dissentiat, ut ei satisfaciens docuit Gutierrez *de matrim. d. cap. 1. num. 16.* an verò matrimonium ab impuberibus contractum, quia non valet ut conjugium, sustineatur in vim sponsaliorum, dicemus infra *in cap. final.*

Nec obstat dubitandi ratio supra adducta; nam minor 25. annis non potest alios contractus celebrare, ex eisque obligari, si curatorem habeat, aliàs ritè obligatur. Ratio est, quia quando à curatore regitur, licet habeat dominium rerum suarum, non habet administrationem; & si administrationem habeat, ut contingit in bonis castrensibus, ritè ea alienare potest. Unde cum in matrimonio contrahendo minor nihil alienet, in quo administrationem non habeat, ideo impubes etiam curatorem habens potest efficaciter ex matrimonio obligari; & cum hodie per legem finalem *in l. 1. lib. 5. Recopil.* concessum sit minoribus uxores ducentibus, ut postquam attigerint 18. annum, possint res suas & uxoris suæ administrare, atque de eis ad libitum disponere, adeò efficaciter obligantur ipsa bona alienando, ut nec beneficii restitutionis juvari possint, ut contingit illis, qui veniam etate

D. D. Gonzal. in Decretal. Tom. IV.

tis impetrarunt, ut contra D. Josephum Velam *differt. 5.* nervosè defendit D. Josephus de Retes *lib. 7. opusc. cap. 4. §. 3.* Nec solum potest minor uxorem habens bona sua administrare, verum & in judicio comparere absque curatore, ut contra eundem Velam probant D. Josephus de Retes *ubi supra, Guzman de verit. jur. verit. 11. per totam.* Nec obstat augmentum ipsius difficultatis deductum ex sententiis Philosophorum, & diversarum gentium legibus; nam illi in etate præfinita ad liberos suscipiendos etatem illam definerunt, in qua frequentius id accidit. Romani verò legislatores, quos sequuti fuerunt Ecclesie Patres, cernentes secundum naturam masculum & fœminam adveniente pubertate perfici, habilesque reddi ad sobolem procreandam, statim illis concesserunt liberam nubendi facultatem, non quia semper in ea etate liberi suscipiantur, unde ad adoptionem plenam pubertatem expectarunt, §. *minorem, Instit. de adopt.* quia frequentius accidit, ut in ea etate liberi suscipiantur; & quia lex Jul. & Pap. pœnam imponebat orbo, ideo noluit antea maritum ea lege teneri, quàm 25. annum expleisset, & fœmina annum 20. ut supra retuli. Manet ergo, nuptias contrahendis, tam legibus civilibus, quàm sacris canonibus, pubertatem præfinitam esse, eamque dari in fœminis post 12. annum, in viris verò post 14. Et quia pubertate perfectâ frequentius nuptie contrahantur, ideo Justin. *in novel. 130. collat. 7. §. & si quidem, ait: Novimus eos, qui citius contrahunt nuptias, non minus 15. annorum ad hoc procedentes.*

Ex supra traditis lucem accipit textus in l. hac *conditio 10. ff. de condit. & demonstr.* ubi cum legatum relictum esset à patre filie cum nuptiis, quæ conditio nuptiarum plerumque legatis adiciebatur, l. *cum fuerit 15. l. in conditionibus 19. l. in testamento 31. l. si ancilla, l. si ita legatum 68. l. Titio 71. §. Titio, l. conditionum 91. l. Titia 100. l. pater 101. ff. de condit. & demonstr. l. qui ex fratribus 24. ff. de condit. instit. l. 1. l. si quis heredem 7. Cod. de instit. & substit. l. legatum 4. C. de condit. instit. & filia nondum nubilis etatis in domum mariti deducta esset, docet Ulpianus conditionem non videri adimpletam, quia non potest nupta videri, quæ virum pati non potest, l. *penult. ff. quando dies legati*; atque ita ad legatum nequit pervenire. Sed *in versic. An tamen, dubitat Ulpianus, an postea utiliter nubendo parère conditioni possit, quasi non nupsisset.* Quam quæstionem ut solvat, multum interesse ait, an testator senserit de nuptiali jugo tantum, an de primo nuptiali jugo? Primo casu cum sensit de conjunctione tantum, nullâ habitâ mentione primi conjugii, etsi primâ vice injustè nubat, conditio nec impleta, nec defecta est, sed in pendenti erit quousque justè nubat, quia non omnes conjunctiones sufficiunt, ut impleatur conditio, *d. l. conditio, vers. sed enim.* Secundo verò casu, cum sensit de primo nuptiali jugo, si filia non justè nubat, conditio deficit, quia illa verba, *cum nupsisset*, hunc sensum habent, si cui primam nupsisset, justè nubat: unde fit, eam fuisse testatoris voluntatem, ut si injustè prima vice nupsisset, legatum filie non deberetur, quasi conditione defectâ, adeò ut si aliâ vice justè nuberet, nihil ageret summo jure: tum quia de his secundis nuptiis nequaquam testator sensit:*

G 3

tum

tum etiam, quia conditio semel defecta, frustra postea impletur; nec enim solent refumi conditiones, *l. quidam 10. in princip. l. rogo 21. vers. nec proficit, ff. de fideicommiss. libert. junctis his*, quæ argumento horum jurium utiliter ad quæstiones forenses resolvunt Gamma *decis. 10.* & alii citati ibi à Flores de Mena. Cæterum Ulpianus *in d. l. hac conditio*, jure summo neglecto benignius esse ait, etiam eo casu, quo testator sensit de prima conjunctione, per illas nuptias invalidas conditionem nondum impletam esse defectam, quæ quidem verba variè exponunt Accursius *ibi*, verbo *Benignè*, Baldus *ibi*, *num. 1.* Castrensis *num. 1.* Socinus *num. 5.* quibus omisiss Cujacius *lib. 13. observ. cap. 40. & lib. 10. qq. Papiniani in l. dotis 68. ff. de jure dotium*, existimat, mendosum esse locum, & sic legendum: *Benignè tamen dicendum esse, nondum impletam conditionem, non defectam.* Quam emendationem etsi nominatim probaverit Faber *in jurisprudent. tit. 9. princip. 5. illat. 11.* tamen contendit id non ex benignitate, sed mera juris ratione procedere: quæ solutione omisiss, & alià Costæ *in §. si arbitratu, ampliat. ultim. num. 22.* qui licet expressè textum non emendet, in emendationem tamen Cujacii facile coincidit, cum affirmet sententiam Ulpiani eam fuisse, ut per primas nuptias inutilis conditio nondum impleta, nec defecta videatur; dicendum est cum Osvaldo *lib. 8. comment. c. 33. litera G.* sic esse accipienda verba Ulpiani, quod illa conditio, quæ summo jure defecta erat, benigno tamen jure pro nondum impleta habeatur.

10. Sed tunc obstat textus *in l. dotis 68. in princip. ff. de jure dotium*, ubi totis promissio per nuptias invalidas defecta non censetur, sed tunc committitur, cum primùm justæ nuptiæ intercedunt; contra id quod docetur *in d. l. hac conditio, vers. An tamen.* Sed respondendum est, in specie, quam Papinianus tractat *in d. l. dotis*, an per inutiles nuptias dotis promissio defecta videatur, necne? multùm interessè, an nuptiæ ab initio invalidæ cum eadem persona utiliter reintegrentur, an verò nuptiæ à principio cum una persona inutiliter celebratæ, cum altera utiliter contrahantur? Primo casu dotis promissio per nuptias inutiles defecta non est, quia cum ex postfacto cessante impedimento reintegrandæ sint, perinde est ac si unæ tantùm nuptiæ intercesserint, rati habitionis virtute. Unde non immeritò dicitur, quod ex eo tempore, quo nuptiæ utiliter consistunt, dotis promissio deberi incipiat, quippe hæc non purè concipitur, sed in se tacitam conditionem habet, si nuptiæ sequantur, *l. in rebus 17. l. stipulationem 21. ff. de jure dotium.* Et in hac specie explicandus est textus *in d. l. dotis in princip. usque ad vers. quod enim.* Secundo verò casu, cum à principio nuptiæ inutiliter celebratæ, postea cum alio utiliter contrahantur, tunc dotis promissio cum de primis nuptiis intelligatur, argumento legis *vobis, §. hoc sermone, Digest. de v. f. l. inter 26. §. ultim. ff. de pactis dotal. l. matrimonii 21. ff. qui & à quib.* aded per primas nuptias invalidas defecta censetur, ut non duret obligatio ejus, etsi aliæ nuptiæ utiliter intercedant: & in hoc casu accipiendus est Papinianus *in d. vers. Quod enim.* Ex quibus duo maximè fiunt; primum est, quod Papin. *in d. vers. Quod enim,* non solum cum Ulpiano *in d. vers. An tamen,* apertè conve-

nit, sed etiam ipsius Ulpiani sententiam declarat, ut tunc demùm locum habeat, cum nuptiæ inutiles à principio, cum alio utiliter contrahantur, alioquin si nuptiæ invalidæ *in d. l. hac conditio*, postea cum eadem persona utiles esse cœpissent, utique conditio defecta non esset, ut ait Papin. *in d. l. dotis, in princip.* Secundum est, quod dum Ulpianus *in d. vers. An tamen,* dicit ex benignitate conditionem, quæ summo jure defecta est, pro nondum impleta haberi, ne apertè adverteretur dictæ legi *dotis, vers. Quod enim,* non absurdè interpretabimur cum Accursio *verb. Benigna, in d. l. hac conditio*, & ibi Bartol. & Tiraquell. *in d. §. hoc sermone, l. i. num. 29.* ut Papiniani sententia vera sit atque jure summo; Ulpiani verò ex benignitate, etsi immeritò rejiciant Socinus *suprà, numer. 6.* Costa *dict. ampliat. ultim. num. 24.* qui alias afferunt. Illud non est omittendum, *in dict. leg. dotis*, nondum factis sponsalibus dotis promissionem fuisse interpositam, quo casu naturaliter dotis promissio æquè defecta censetur, quàm si aliæ nuptiæ mediæ interveniant, *leg. si sponsalibus 58. in princip. ff. de jure dot.* Diversum est si factis sponsalibus dotis stipulatio fiat; tunc enim, si sponsalibus missio repudiū libello sit renuntiatum, adeo stipulationis conditio defecta videtur, ut licet postea nuptiæ cum eadem persona contrahantur, non ideo convalescat stipulatio, quæ semel evanuit, *l. stipulationem 21. l. & licet 22. ff. de jure dotium. l. 4. §. 1. ff. de pactis*, explicat post antiquiores Cujac. *lib. 10. qq. Papin. in l. dotis*; juxta quæ accipienda est sententia textus *in l. quod Servius 8. vers. Quod enim, junctio vers. præcedenti, ff. de condit. caus. dat.* cum Bartol. *ibi, num. 3. & 4.* Fabro *in rational. ibidem*; sententia tamen dictæ legis *Quod Servius, in princip.* maximè notanda est in hac tractatione de nuptiis ex defectu ætatis invalidis, de qua disserere non vacat. Videndus est Narbona *de atate, anno 14. q. 9. ubi n. 10.* explicat textum *in l. falsus 11. §. final. ff. quod falso tutor.*

Deinde ex *suprà* traditis deducitur aded inutiles esse nuptias inter impuberes celebratas, ut si minor 12. annis in domum viri deducta sit, ex *l. si uxor 13. §. si minor, ff. de adulteris*: cuius textus sententia exponenda est cum Cujacio *lib. 6. observ. cap. 16. Basil. lib. 12. de matrim. cap. 6. num. 7.* Forcatulo *in Cupidine juris, cap. 5. num. 9.* Narbona *anno 14. quest. 41.* etsi repugnet Faber *lib. 3. reject. cap. 6.* quod ita demùm accusari interim non possit, si modò sponsalia non præcesserint; nam si sponsalia celebrata fuerunt; tunc accusatio jure mariti competit, quod satis innuit Consultus *in d. §. si minor, dum ait, Quasi sponsa poterit accusari.* Quia licet accusatio ex lege Julia eo casu non competeret, tamen rescripto Severi, & Antonini concessa fuit sponso accusatio adulteræ sponsæ, ne matrimonium qualecumque, nec spem matrimonii violare liceret, *d. l. si uxor 13. §. plane, l. miles 11. §. quærebatur, ff. ad leg. Jul. de adult. l. cum hic status 32. §. si quis sponsam 27. ff. de donat. inter, l. propter 7. C. de adult.* & ita eo casu sponsus agere potest adversus sponsam, non tantum de injuria sibi illata, ut voluerunt Covarr. *de matrim. 1. p. num. 9.* Germonius *lib. 2. animadu. c. 4.* Molina *de just. tr. act. 3. ds. p. 93.*

10.
Explicatur
l. dotis 68.
ff. de jure
dotium.

11.
Exponitur
l. si uxor 13.
§. si minor,
ff. de adult.

disput. 93. num. 7. Gutierrez de *matrim. cap. 1. n. 17.* sed etiam de adulterio, ut rectè exposuerunt Sarmientus *lib. 1. select. cap. 5. num. 1.* Pichardus in §. *item lex, numer. 4.* *Instit. de public. iudiciis,* adducentes textum in *dict. leg. si uxor, §. Divi.* Nec obstat, adulterium non nisi in nuptam committi, *leg. inter 6. in princip. ff. de adult. leg. inter 101. ff. de verb. sign. cap. lex, §. adulterium 36. quæst. 1.* docent pluribus relatis Sanchez *lib. 1. de matrim. disp. 2. num. 2.* Molina *d. disp. 93. num. 6.* Nam respondetur, quod licet propriè adulterium in nuptam committatur, sufficit tamen quod spes iusta thori violetur, ut adulterium committatur, §. *si minor, quæ spes vinculum inducit, donec vel alio matrimonio, vel renunciatione dissolvatur, l. miles 11. §. quærebatur. ff. ad l. Jul. de adult. l. 2. §. in sponsalibus, ff. de divorciis: notat Sarmiento d. cap. 5. num. 2.* Ut sic jam appareat, propter adulterium tempore sponsaliorum commissum, sponsam jure mariti accusari posse, ut docent Glossa verbo *Sponsam, in capite quemadmodum 25. de jurejur. & alii laudati à Sanchez supra, num. 1.* Sarmientus, Cujacius, &

Faber *suprà.* Novo tamen rescriptio opus fuit, ut dispositum in uxorem per legem Juliam, rescripti interpretatione ad sponsam protraheretur, ut notavit Brissonius *lib. 2. de adult.* alioquin enim lex Jul. locum non habebat in eo, qui cum alterius sponsa concubisset, ut ait Paulus in *fragm. veterum juris Auctorum, num. 4.* cujus loci meminit Costanus de *sponsal. titul. quid sint sponsalia, num. 14.* Hoc tamen procedebat jure civili antiquo; nam hodiè duntaxat uxor, vel sponsa de præsentis jure mariti accusari potest, *l. 1. tit. 17. part. 7. l. 4. tit. 20. lib. 8. Recopil. Gomez in l. 80. Tauri, num. 47.* Farinacius in *praxi, q. 141. num. 50.* Illud tamen non omitam, peccantem cum sponsa alterius de futuro, teneri exprimere in confessione circumstantiam illam, ut resolvent Sarmiento *d. cap. 5. num. 3.* Molina de *just. dict. disput. 93. num. 8.* Rebell, de *obligat. justitiae 1. p. lib. 4. quæst. 8. sect. 1. num. 9.* Gutierrez *d. cap. 1. de matrim. num. 18.* et si minùs rectè negat Covarr. *d. cap. 1. num. 18.* nec verius distinguat Sanchez *d. diff. 2. num. 6.* quem reprehendit *d. lib. 12. cap. 6. num. 8.*

CAPUT III.

(a) Isidorus.

PUberes à pube sunt vocati, idest à pudencia corporis nuncupati, quia hæc loca primò lanuginem ducunt. Quidam autem ex annis pubertatem existimant, id est, eum puberem esse, qui 14. annos explevit, quamvis tardissimè pubescat. Certum autem est, eum puberem esse, qui ex habitu corporis pubertatem ostendit, & generare jam possit. (b) Puerperæ sunt, quæ annis puerilibus pariunt. Unde & Horat. Laudantur simili prole puerperæ. Et dictæ puerperæ, vel quòd primo partu gravantur, vel quòd primos pueros pariunt.

NOTÆ.

1. (a) [Isidorus.] Ita etiam legitur in *collect. sub hoc tit. cap. 7.* & reperitur textus hic *lib. 11. etymolog. ipsius Sancti, cap. 2.* ex quo litteram textus restituo, prout reperitur *tom. 1. operum ipsius Sancti,* ex editione Joannis Grial, quam jussu Magni Philippi II. ex vetustis exemplaribus emendatam, & correctam edidit Sanctus Isidorus, Doctor Hispaniæ, & Hispalensis Præsul. Scripsit varia opera, quæ recenset Sanctus Braulius Episcopus Cæsaraugust. & de hoc Etymologiarum libro ait: *Etymologiarum codicem, nimia magnitudine distinctum ab eo titulis, non libris, qui rogatus eum fecit, quamvis imperfectum ipse reliquerit, ego in viginti libros divisi.* Quod opus omni modo Philosophiæ conveniens quisquis crebrâ meditatione perlegerit, non ignotus divinarum, humanarumque rerum scientiâ meritò erit; ibi redundans diversarum artium elegantia, ibi quæcumque ferè sciri debent, restricta collegit. De ejus Sancti præclaris animi dotibus, litteris, sanctitate, & miraculis, quibus claruit, plura ex pluribus congestit Tamayo à Salazar *tom. 2. martyrol. Hist. die 4. Aprilis.* Ejus opera, quæ extant ex vetustis exemplaribus emendata, & notis illustrata Garfiaz à Loaysa, edidit jussu Philippi II. Joannes Grial.
2. (b) [Puerperæ.] Consonat D. Hieronymus in

cap. 4. Hieremia, ibi: Puerpera interpretatur, quæ primos partu factus. Nec est cur Cujacius in præsentis hanc etymologiam falsitatis arguat, quia foemina quæ quacumque ætate pueros pepererunt, puerperæ dicuntur; nam licet id verum sit, & probetur ex *l. illa 163. §. pueri ff. de v. s. ibi: Puerperas appellant recentes ex partu;* Terentio in *Andria,*

— — — Multo rectius est,

Quam illam puerperam nunc duci, huc pernam, agrotam.

Plauto in *amphit.*

Postquam parturire hodie uxor cepit tua,

Vbi utero exorti dolores, ut solent puerperæ,

Invocat Deos immortales, ut sibi auxilium ferant,

Manibus puris, capite aperto.

Immò omne quod ad partum pertinet, puerperium dicatur, Gellius *lib. 12. noct. cap. 1.* Unde Ovidius *lib. 10. metamorph. ait:*

Admovitque manus, & verba puerpera dixit.

Nempe verba, quæ in puerperio pronunciantur ad juvandum ipsum partum: tamen eleganter D. Isidorus, juxta sententiam D. Hieronymi & Horatii *lib. 4. carminum,* puerperam dixit, quæ primum partum edidit; non tamen negavit sanctus Doctor etiam foeminam majorem partum edentem puerperam appellari posse.

COMMENTARIUM.

^{3.} Pubertas à pube dicitur; est autem pubes, quæ vigoris vestigium dicitur *in l. 4. C. qui testament. facere.* & illustrat Amaya in *l. unica, C. de majuma, num. 37.* lanugo, quæ maribus ut plurimum 14. anno, aut 15. fœminis 12. aut tardius, circa pudenda oriri solet, ut probat Paulus Zacchias *lib. 1. q. 99. medicolegal. q. 6.* ejus meminerunt Aufonius in *Rosa.*

Collige virgo rosas, dum flos novus, & nova pubes.

Horatius *lib. 2. carm. od. 8.*

Pubes tibi crescit & omnis.

Hippocrates *lib. de natura puer* ait: *At simul ac mensibus genitura via patet, tunc puero ac virgini extrema cuticulâ rarefcente, pilus in pube nascitur.* Unde juxta ipsum pubertas id vitæ spatium dici potest, in quo primum pube in pudendis aliisque corporis partibus erumpente, primum ad generandum homo aptus fit. Idem Hippocrates relatus à Menochio *lib. 2. de arbitrariis, centuria 2. casu 57.* in homine septem ætates à septennio in septennium præscripsit, & per consequens secundam pupillarem, sive puberem in secundo septennio terminavit. Stoici eandem certitudinem sequuti fuerunt, prout se, sectamque suam reipub. & civilibus negotiis accommodabant, teste Plutarcho *in lib. de pugnis Stoicorum, cap. 24.* Hujus opinionis fuisse Epicureos illud suadet, quod omnia certo in tempore perfici & consummari existimabant, ut constat ex Lucretio, qui eorum doctrinam nobis repræsentat *de natura rerum lib. 5. ibi:*

*Quominus est mirum si certo tempore luna
Gignitur, & certo deletur tempore rursus,
Cum fieri possint tam certo tempore multa.*

Et paulò superius de ætatibus hominum certis dierum periodis advenientibus, sic cecinit:

*Nec minus incerto dentes cadere imperat ætas
Tempore, & impubem molli pubescere cutem,
Et pariter mollem malis admittere barbam.*

Ubi ea verba, incerto disjungenda sunt, non conjungenda, ut legatur in certo, ut ibi notavit Dionysius Lambinus. Itaque sentiebant Epicurei, non tantum à lege, sed etiam à natura ætates hominum certitudinem habuisse: per contrarium Plato *lib. 11. de legib. ætati nihil detulit, sed ex habitu corporis, tam in fœminis, quam in maribus rem diffiniendam esse præscripsit; locum afferunt Menochius & cent. 2. casu 58. num. 3. Revardus lib. 4. var. cap. 10. Cerda in Virgilium lib. 7. Aneid. non procul à principio.* Alii utrumque requirebant, nempe ætatem quatuordecim annorum in viro, duodecim in fœmina; & hoc amplius, ut tales possent ex habitu corporis reputari. Ex his forsan primus fuit Euripides, qui in tragœdia Iphigeniæ inducit Clypten matrem sic de filia loquentem:

Sed & lex & ætas idem postulant ut elocetur.

Quem locum imitatus fuit Virgilius *lib. 7. Aeneidos circa princip. loquens de Lavinia Latini Regis filia:*

*Sola domum, & tantas servabat filia sedes
Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.*

Ubi notat Servius, Poetam secundum jus Romanorum loquutum fuisse, quo ab utroque simul discernebatur, nubilis, & pupillaris ætas, ab habitu scilicet, & ab annis; quem reprehendere volunt Hieronymus Magius *lib. 1. miscel.*

cap. 2. sed rectissime defendit Cerda ibi. Ex iis tribus sententiis Consulti etiam tres sententias sequuti fuerunt. Proculejani ab ætate pubertatem diffiniabant: Sabiniani, seu Cassiani, ab habitu corporis hanc ætatem discernebant: Priscus, qui fuit Javolenus, ut rectè suspicatur Benedictus Pinellius *lib. 2. select. cap. 4. ex num. 22.* quamvis multa à Cassio deduxit, ut constat *ex l. 2. §. ultim. ff. de orig. juris,* tamen sic voluit Sabinianorum sententiam temperare, ut ætatem non respiceret, & habitum simul corporis requireret. Proculejanorum sententia obtinuit; ideoque pubertas legalis contingit fœminis post 12. annos, viris post 14. Et quamvis illam pubertatis diffinitionem sibi adscribat Justinianus *in l. ultim. C. quando tutor vel curator. §. 1. Instit. quibus modis tutela finitur;* fuit tamen multò ante Justinianum observata; namque insignis Theologus, & Jurisconsultus Tertul. qui tempore Severi Imperat. floruit, *in libro de veland. virginibus,* ait: *Tempus Ethnici observant, ut ex lege natura jura sua ætatibus reddant: nam fœminas quidem à 12. annis; masculos verò à duobus amplius ad negotia mittunt.* Idem *in lib. de anima,* prodidit: & quia ibi rationem à nostris prætermittam affert, cur homines adventu pubertatis sapiant, non abs re erit illius verba subnectere: *Quoniam autem & retro præstrinxerimus omnia naturalia anime ipsi substantiæ inesse pertinentia ad sensum, & intellectum, & ex ingenito anime sensu, sed paulatim per spatia ætatis procedere, & varie per accidentia evadere, pro artibus, pro institutis, pro locis, pro dominatricibus potestabilibus; quod tamen faciat ad carnis, animæque propositam nunc societatem, pubertatem quoque animalem cum carni dicimus convenire, pariterque & illam suggesta sensuum, & istam processu membrorum ex surgere à quatuordecimo ferè anno: non quia Asclepiades inde sapientiam suspexit, nec quia jura civilia ab hinc agendis rebus adtemperat, sed quòd & hac de primordio ratio est. Si enim Adam, & Eva ex agnitione boni & mali pudenda tegere senserunt, ex quo id ipsum sentimus, agnitionem boni, & mali profitemur: ab his autem annis, & suffusior, & vestitior sexus est, & concupiscentia oculis arbitris utitur, & communicat placitum, & intelligit quæ sint. Nisi dicamus, Tertullianum, qui Stoicus fuit, ut comperuerunt Lipsius *lib. 1. manduct. ad Stoic. discip. cap. 17. Quevedus in defens. doct. Stoic. loquutum fuisse juxta eorum sectam.* Macrobius verò, qui totus fuit in sequenda & illustranda doctrina Hippocratis, illi adhæsisse, & ita pupillarem ætatem primum lege data præscripsisse, ut docuit magnus Præceptor D. Josephus Retes *in acad. de adqur. hered. in princip. num. 23.* Quocirca Macrobius, qui ante Justinianum vixit, *lib. 6. Saturn. testatur secundum jura publica 12. annum in fœmina, & 14. in puero pubertatis ætatem diffinire; licet enim ante, vel post eos annos pubertas naturalis contingat nonnunquam, ut ex Philosophis & Medicis probant Zacchias lib. 1. tit. 1. q. 6. plures apud Narbonam de atate anno 14. q. 1. Arnisaus de jure connub. cap. 2. sect. 1. tamen leges ea, quæ frequenter accidunt, respiciunt, l. nam ad ea, l. neque leges, ff. de legibus: idem eam ætatem pro pubertate utrique sexui præfinierunt, rejectaque fuit Cassianorum sententia, quia juxta eam inhonesti inspectio, saltem virorum necessaria erat ad cognoscendam pubertatem, ut deducit**

tur ex l. 4. ff. de in litem jurand. l. si dies 21. ff. quando dies legat. l. final. C. quando tutor, l. curator, l. 4. C. de testam. l. minor 32. ff. de minor. quam è mendis correptam restituit Petitus ad jus Aticum lib. 2. tit. 4. l. unic. in C. Gregoriano, si major fuerit pubes, d. princip. Instit. quibus modis tutel. finit. & referunt Quintilianus declam. 279. ibi: Postea nudari filium, atque in conspectu judicium constitui coegisset, atque interrogaret, an ille maritus esset, qui fieri pater non posset, puta nondum habebat mariti dolo rem. Plato lib. 11. de legibus, ibi: Convenientiam ætatis ad nuptias & contra, judex nudos omnino mares, pubem usque inspiciens, judicet. Docuerunt, & probarunt hanc corporis inspectionem apud Romanos in ulo fuisse Petr. Herod. ad dictam declam. Quintilianii. Olyald. lib. 3. Donel. cap. 14. Duarenus ad titul. qui testamenta facere, Costa in cap. si pater, verbo impubes, de testament. Petitus ad jus Aticum lib. 2. tit. 4. Cujac. in l. 17. C. de pactis, Menoch. de arbit. casu 58. num. 3. Sanchez de marim. lib. 7. disp. 104. n. 32. Cujac. lib. 2. cap. 1. ubi exponit legem Thais 41. §. libertate, de fideicom. libert. P. Faber lib. 3. semestr. cap. 6. Olyald. 3. Donel. cap. 4. litter. E. Faber in jurispru. tit. 22. princip. 2. Pinel. lib. 2. select. cap. 4. num. 17. Pancirolla lib. 2. variar. cap. 95. Forner. lib. 2. rer. quod. cap. 26. Merillus lib. 1. observ. c. 22. Amaya lib. 3. observ. cap. 3. num. 34. & in l. unic. C. de majum. num. 35. D. Petrus de Velasco in rixis consult. fol. 66. Lælius Bisciola lib. 1. horar. successiv. cap. 20. Narbona d. q. 1. Paulus Zacchias d. q. 6. licet Revardus lib. 4. variar. cap. 10. existimet Casianos æstimasse pubertatem ex habitu corporis, intelligentes per habitum corporis, universi corporis positionem, figuram, ac formam; non verò inhonestam aliquam corporis inspectionem: & ante Revardum non multò aliter Cujac. sentit, & cum eo Faber d. tit. 2. princip. 2. Nec dissentire plene videtur Salmut. in Pancir. tit. 43. consentit Revard. Theoph. tom. 4. sect. 2. cap. 8. fol. 804. cum indecora valde sit corporum nudatio, ut probat ipse Theoph. Cur autem fœminæ citius pubescant quàm viri, quæri solet in l. quæ ætate, ff. de testam. & Theophrastus lib. 1. de causis plantarum, eam rationem affert; quoniam natura spissa & sicca non facile augetur; contra laxa & humida crescent celeriter, ut videre est in arboribus & plantis; atque idè fœminas celerius augeri, & pubescere quàm mares, eo quòd naturâ humidiores, solutioresque sint. Aristot. lib. 4. de generatione, cap. 6. ait: Intra parentem longiore quidem tempore fœmina concipiuntur, quàm mares; at cum in lucem venerint, celerius perficiuntur; nam & pubes, & vigor, & senectus prius illis obtingunt. Sunt enim fœmina naturâ debiliores, frigidioresque, & sexum fœminicum, quasi lesionem naturalem, & detrimentum esse putandum est. Proinde ob suam debilitatem cito ad ætatis florem, senectutemque perveniunt, cum omnia minora, ut in artis sic in naturæ operibus citius ad finem perducantur. Macrobius lib. 7. Saturn. cap. 7. ibi: Quod cito admoventur generationi fœmine, non nimii caloris, sed naturæ infirmioris est, ut exilia poma celerius maturefcunt, robusta serius. Idem lib. 1. in somno Scip. Bis septem ipsa ætas necessitate pubescit, tunc enim moveri incipit vis generationis in masculis, & purgatio fœminarum: idèd tutela pueris quasi virile jam robur absolvitur; de qua ta-

men fœmina propter votorum festinationem maturus biennio legibus liberantur. Quæ ultima verba exponenda sunt; id est, propter festinationem voti contrahendi matrimonium; nam licet tam vir, quàm fœmina adveniente pubertate carnis tiuillationes sentire incipiant; tamen vir non ita cito votum nuptiarum habet, quàm fœmina, cum aliter per vagos, etsi illicitos, concubitus vitare soleat. Fœmina tamen, quæ propter honestatem ab illis amovetur, citius votum nuptiarum habet. Facit ratio Ulpiani in l. mulier, §. propon. ff. ad Trebel. alias rationes prosequuntur Paulus Zacchias dict. quæst. 6. ex n. 51. Narbona d. quæst. Hæc de pubertate naturali, & legali. Est alia plena pubertas, quæ in adoptionibus, & legatis alimentorum observatur, quam Consulti anno 18. diffinierunt, l. adrogato, ff. de adopt. §. minorem, Instit. cod. sub tit. Itaque Imperator Hadrianus constituit, si usque ad pubertatem alimenta relinquuntur, pueris usque ad 18. & puellis usque ad 14. ætatis annum præstanda esse, l. Mela, ff. de aliment. legat. Costa in cap. si Pastor, verbo impubes, n. 3. Quare autem plena pubertas his annis æstimetur, triplex ratio asseri potest. Prima, quoniam naturâ frigidiores ante illam ætatem non solent pubescere, cap. puberes, hoc titul. ibi: Quamvis tardissime pubescat. Unde Paulus lib. 3. sentent. Spadones, inquit, eo tempore testamentum facere possunt, quo pleriq. pubescunt, id est anno 18. Secunda ratio deducitur ex Hippocrate supra relato. Tertio ex eo, quod ea ætate multum valeant mortales corpore & animo: quemadmodum Mæcenus docet apud Dionem Cassium lib. 52. Cæterum, inquit, in Equestrem statum allegendi octodecim annos ætatis habere debent; hac enim potissimum ætate firma corporum, & animarum habitus conficitur.

His animadversis, ut ad præsentem textum accedamus, & rationem, quare Raymundus cum sub hoc titulo compilavit, agnoscamus, sciendum est, in eo S. Isidorum pubertatis etymologiam docere, & simul sententiam Proculianorum & Cassianorum referre; & hanc posteriorem Cassii approbare, utpotè magis propriam & congruentem etymologiæ pubertatis, quam assignaverat, & adstruere intendebat; non quia approbasset inhonestam inspectionem, ut vulgò creditur, & docuit Antonius Hothomanus in dialog. de barba; sed tantum quia pubertatem eximius Doctòr æstimaverat ex habitu corporis, ut quando ex universa corporis positione constat generandi potestatem adesse, tunc pubertatem contigisse dicamus, ut etiam docuit Gregorius VII. in cap. 3. hoc titul. in prima collect. ibi: Manifestam est eum puberem esse, qui gestulatione sui corporis talis est, ut etiam procreare possit, licet ad metas legibus definitas non pervenerit. Et licet sacri Canones pubertatem legale in matrimoniis contrahendis agnoverint, cap. continebatur, cap. attestaciones, cum sequenti, hoc titul. tamen quia aliquando malitia supplet ætatem, & vigorem naturæ præcocem reddit; idèd eo casu, cum adsint discretio ad consensum præstandum, & simul facultas coeundi, potest contrahi matrimonium, quia pubertas naturalis adest, licet legalis non advenerit, cap. Illis, cap. ult. hoc titulo, cap. final. de eo qui cognovit, leg. 6. tit. 1. part. 6. docent Sanchez lib. 7. de matrimon.

4.
Exponitur præsentis textus.

mon. disp. 104. n. 20. Basilius lib. 7. de matrim. c. 65. præfenti, in d. c. de illis, dum docent, semper ætatem ad matrimonium æstimari ex habitu corporis.

C A P U T I V.

Alex. III. (a) *Herfordiensi Episcopo.*

Litteras tuæ fraternitatis recepimus, ex quarum tenore perpendimus, quod quidam parochianus tuus A. nomine, cum esset perfectæ ætatis, quandam puellam in (b) cunabulis desponsavit: procedente verò tempore idem A. matrem puellæ cognovit, & eam in uxorem accepit. Unde quia dubitas, an hujusmodi matrimonium stare debeat, à nobis exinde consilium postulasti: super quo fraternitati tuæ taliter duximus respondendum, quod si præfatus vir matrem præfatæ puellæ, antequam puella ipsa septimum annum complevisset, in uxorem accepit, matrimonium ipsum non dissolvas, sed eundem virum præfatam mulierem, sicut uxorem, liberè tenere permittas, cum hujusmodi desponsationes nullæ sint quæ in cunabilis fiunt. Verùm si postquam præfata puella septimum annum complevit, prædictus vir matrem in uxorem accepit, cum sponsalia ex tunc placere consueverint, inter eos sententiam (c) divortii non differas promulgare, nec ipsum, seu filiam, seu matrem uxorem habere permittas.

N O T Æ.

1.

(a) *Herfordiensi.*] Ita etiam legitur in 1. *colleç. sub hoc tit. cap. 5. & post Concil. Lateran. p. 12. cap. 2. De hac diocesi egi in cap. 2. de temp. ordin.*

2.

(b) *Cunabulis.*] Cunabula enim sunt infan-

tiæ panni, quos solos mortui secum referunt, quasi retroacti ad diem natalem, & ineuntem ætatem, ut ex D. Hieronymo & Arnobio probat Cujac. in præsent.

(c) *Divortii.*] Propter impedimentum publicæ honestatis nullum fuerat conjugium, ut probavi in cap. 3. de sponsalibus.

C A P U T V.

Idem. (a) *Eborac. Archiepiscopo.*

Accessit ad præsentiam nostram nobilis vir Vv. filius G. cum litteris tuis, ex quarum tenore perpendimus, quod cum filiam cujusdam nobilis viri, dum esset minoris ætatis, desponsasset, postmodum ipsam assensum in hac parte non præbente, antequam ad nubiles annos pervenisset, celebratum est inter eos divortium: procedente verò tempore, defuncto patre puellæ matrem ejus Vv. sibi matrimonio copulavit; quod quidem factum cum sustinere nolles, cum sollicitè monuisti, ut ipsam dimitteret: & quia monitis tuis in hac parte noluit acquiescere, ipsam excommunicationis vinculo innodasti; tamen acceptam ab eo cautione, quod nostram adiret præsentiam, & super hoc statutum nostrum firmiter observaret, eundem mandato nostro absolutum denuntiasti, & cum litteris tuis ad præsentiam nostram misisti. Verùm præfatus Vv. in nostra præsentia constitutus, suam nobis assertionem proposuit, quod puellam ipsam dum esset infra septimum annum desponsavit, postea antequam ad nubiles annos pervenisset, noluit aliquatenus consentire, ut præfatum Vv. in virum acciperet, & ita cum patre suo, in cujus potestate remanserat, & cum præfato Vv. ad præsentiam tuam accessit; & cum ab ore puellæ audisses, & per eam cognosceres, & per patrem ejus, quod memoratum Vv. in virum volebat, statim illum in plena Synodo ab hujusmodi desponsatione publicè absolutum denuntiasti. Elapsis verò pluribus annis post, mortuo patre puellæ, charissimus in Christo filius noster H. Anglorum Rex matrem supradictæ memorato Vv. tradidit in uxorem, quam idem Vv. ut discordia orta inter consanguineos suos, & consanguineos mulieris sopiretur, accepit, & solenniter desponsavit, & etiam sine contradictione Ecclesiæ duxit, & ex ea liberos procreavit, & puella fuit alteri viro copulata. Unde licet contineatur in litteris tuis, quod ipsa puella erat ætatis minoris, quando hujusmodi desponsatio facta fuit; tamen refert, utrum esset minoris ætatis proxima ætati apta matrimonio, aut infra septem annos. Ideoq; f. t. p. A. f. m. quat. rei veritate inquisitâ diligenter, & cognitâ, si tibi confiterit, quod præfata non esset septennis quando præmemorato Vv. desponsata fuit, & postea in eum non consenserit; & quod idem Vv. ab hujusmodi desponsatione per

te

te fuerit (c) absolutus, matrimonium inter eundem Vv. & matrem puellæ celebratum præcipias inviolabiliter observari, & eorundem proles denuntias esse legitimas, quia sicut discretio tua non ignorat, desponsationes, & matrimonia ante septimum annum fieri non possunt, præsertim si consensus postea non interveit. Sanè si præfata puella ante desponsationem septimum annum compleverit, licet prædictus vir à desponsatione illius puellæ ipso jure fuerit absolutus, cum ea in eum consentire nolebat; inhonestum tamen videtur, ut matrem ejus habeat, cujus filia sibi fuerat desponsata. Verùm si tibi visum fuerit, ut cum matre puellæ remaneat, ne discordia inter utriusque consanguineos olim exorta, nunc autem sopita, denuò susciatur, id dissimulare poteris, & æquamiter tolerare. Filii autem, quos de ipsa suscepit, si eam tolerante Ecclesia in uxorem duxit, à successione paternæ, vel maternæ hæreditatis prohiberi non possunt.

NOTÆ.

(a) *Eboracensi.* Ita etiam legitur in 1. collect. sub hoc tit. cap. 6. & post Concil. Lateran. p. 6. cap. 7. de Eboracensi Angliæ Metropoli nonnulla adduxi in cap. 4. de rescriptis.

(b) *H.* Henricus videlicet secundus Rex Angliæ, de quo plura Richardus Smitheus in floribus Ecclesiæ Anglicanæ, & nos adduximus in cap. non est, de sponsalibus. De autoritate Principis sæcularis in nuptiis vasallorum agemus in cap. 3. qui clerici vel non.

(c) *Fuerit absolutus.* Id est absolutus declaratus, ut antea Pontifex dixerat: & in cap. 2. de jurejur. Glossa non male, absolvimus, interpretatur, absolutum declaramus: & in l. sicur, vers. sed si queritur, ff. si servitus vindic. per sententiam judicis servitus non constituitur, sed quæ jam est constituta, declaratur: notarunt Cujac. hic, Bajo Arroyo in cap. Quintavallis, num. 74. de jurejur.

COMMENTARIUM.

I. IN his duabus Alexandri Decretalibus una eademque proponitur species, & simul una refertur decisio; quare ex utroque textu sequens adducitur assertio: Sponsalia inter infantes contracta, vel à majore cum infante, pro infectis habentur, adeo ut nec publicæ honestatis impedimentum producant. Probant eam textus in cap. unico 30. q. 2. cap. continetur 6. cap. de illis, cap. à nobis 8. cap. ad dissolvendum, hoc tit. cap. 1. eod. tit. in 6. cap. 1. de sponsal. eodem libro. l. in sponsalibus 14. ff. de spons. Novel. Leonis 109. Novel. Xiphilini apud Harmenopolium lib. 4. promptuarii, tit. 6. §. 29. Carnotens. epistol. 99. & 243. l. fin. tit. 1. partit. 4. Illustrant ultra congestos à Barbosa in præsentem, Cujac. hic, P. Greg. lib. 9. syntagm. cap. 7. & lib. 3. partit. tit. 21. cap. 4. Sanchez lib. 1. de matrim. disp. 16. Gutierrez eod. tract. cap. 2. Basilii eod. tract. lib. 1. cap. 65. num. 1. Fachineus lib. 3. contror. cap. 26. Germonius lib. 2. animadv. cap. 2. Olvaldus lib. 7. comment. cap. 9. Donelli, litt. S. Costanus de sponsal. fol. 19. Cujac. lib. 4. different. Modest. in d. l. in sponsalibus. Alberic. Gentil. lib. 5. de nuptiis, cap. 1. Ægidius Bossius tom. 1. oper. moral. tit. 2. §. 13. Cujac. ad titulum C. de spons. Narbona ann. 7. quest. 19. & 20. Brissonius de ritu nupt. fol. 153. Medrano de consens. connub. cap. 7. num. 2. Franciscus de jure connub. cap. 2. sect. 2. Hurtado de matrim. disp. 1. difficult. 4. Diana p. 1. tract. 4. resol. 22.

2. Sed pro dubitandi ratione in præsentem assertionem ita insurgo: Pupilli contrahere non pos-

sunt, nec negotium aliquod sine tutoris auctoritate gerere, l. pupillus, ff. de obl. & act. l. in negotiis, l. pupillum, ff. de reg. jur. ergo neque ex sponsalibus, etsi infantia majores sint, obligari poterunt. Accedit, nam si ætas septem annorum ad sponsalia contrahenda desideratur, quia in ea liber consensus adest, etiam in infante consensus datur; siquidem possessio, quæ sine consensu non acquiritur, Decius in l. 13. ff. de reg. jur. à septennio minore acquiritur, l. 3. C. de acquir. possess. & illum intellectum habere docet Seneca lib. 7. controver. sibi: Nihil puero teste latius, utique quinquenti; nam ad eos pervenit annos, ut intelligat, & nondum ad eos, quibus singat. Ergo si ætas septem annorum præscripta est ad sponsalia ob consensum in ea intercedentem, etiam ante ipsam ætatem ex eadem ratione possunt ea celebrari.

Quæ dubitandi ratione non obstante, vera est præfata assertio, pro cujus expositione sciendum est, Modestinum in d. l. in sponsalibus 14. ff. de spons. eam inter nuptias, & sponsalia nobilem agnovisse differentiam, quod in sponsalibus non sit definita ætas, ut in matrimonio: unde Paulus lib. 2. sentent. tit. 19. ait: Sponsalia, tam inter puberes, quam inter impuberes contrahi possunt. Subjicit tamen Modestinus: Quapropter à primordio ætatis sponsalia contrahi possunt, si modo id fieri utraque pars intelligat, id est, si non sine minoribus quam septem annis. Quæ posteriora verba aperte pugnant cum prioribus, in quibus definitam non esse ætatem sponsalibus Modestinus affirmavit. Ideoque suspecta sibi videri illa verba, & Triboniano adscribenda, putat Faber in Papin. tit. 22. princip. 6. illat. 8. cujus audaciam reprehendit Osvaldus lib. 7. comment. cap. 9. Quare pro ipsius textus solutione sunt qui existimant, Modestinum non pugnantia verba protulisse, sed tantum asseruisse, quod etsi in sponsalibus certa ætas præfinita non sit, quia infans nescit quid loquatur, immò & evenire possit ut fari nequeat; ideò cum stipulari non possit, per consequens nec sponsalia contrahere, propter verba stipulationis in sponsalibus adhiberi solita, l. 2. ff. de spons. ideoque requiri ætatem septem annorum. Sed hæc solutio ex eo displicet, quòd supponit, ad valorem sponsalium stipulationem semper adhibendam; quod etsi præfinito jure Romanorum receptum esset, postea tamen novo jure institutum fuit, ut sine stipulatione celebrari valerent, & ideo ad ea constituenda nudum consensum sufficere, docetur in l. 4. l. sponsalia 11. ff. de spons. notant Duarenus in rubric. ff. soluto matrim. tit. de sponsal. Brissonius de ritu nupt. in princip. Quare, eà solutione omisâ, & aliâ Germonii lib. 2. animadv.

tur tradita assertio.

3. In sponsalibus atas an sit definita.

adv. cap. 6. dicendum est cum Cujac. ad titul. C. de spons. Modestinus in d. l. in sponsal. vers. quapropter, non definire certam questionem, nec cum sua priore sententia pugnare; sed tantum exigere, ut sponsi intelligant quid agant; quod cum frequentius non contingat ante completum septimum annum, ideo a contrario sensu innuit minores septennio, id est infantes, l. 1. §. sufficit, ff. de admitt. tut. l. si infanti 18. C. de jure delib. inutiliter sponsalia contrahere. Nec inde recte inferes, aetatem septem annorum legibus praescriptam esse sponsalibus; definit enim Modestinus, non perpetuo, sed ex eo, quod frequentius accidit, juxta regulam legis, nam ad ea, ff. de legibus. Nam evenire potest, & quidem saepe saepius, ut septennio major adhuc pleno judicio careat, quo casu sponsalia ab eo contracta non valent, & tamen in nuptiis semper aetas a jure praescripta sufficit; quia post eam quilibet iudicii compos esse praesumitur. Eamque differentiam inter sponsalia & nuptias doceri in d. l. in sponsalibus 14. notarunt post Accursium ibi, Sanchez de matrim. lib. 1. disp. 16. num. 3. Gutierrez eod. tract. cap. 2. num. 3.

4.
Malitia
quoad ea
supplet aetatem.

Ex inde inferitur, malitiam quoad sponsalia aetatem supplere, & si contrahentes perfecti ingenii & iudicii non sint, ita ut intelligant quid agant, posse sponsalia contrahere, argumento legis 3. C. si minor se major, docent Glossa verba Dubia, & Cujac. in cap. 3. de spons. Covarr. 1. p. de matrim. cap. 2. num. 1. Sanchez d. disp. 16. num. 9. Gutierrez d. cap. 2. num. 10. Basil. eod. tract. lib. 12. cap. 5. licet contrarium teneant Hurtado de matrim. disp. 1. difficult. 4. Narbona de aetate, anno 7. q. 1. Nec illis favet Modestina in d. l. in sponsalibus, ibi: Id est, si non sint minores; quibus verbis significari videtur, ante illam aetatem contrahentes non posse nec scire, nec intelligere: igitur nec sponsalia contrahere. Quo fundamento moti a superiori sententia etiam discesserunt Germonius lib. 2. animadv. cap. 6. Fachineus lib. 3. controvers. cap. 26. Nam respondetur; verba illa referenda esse ad ea, quae frequentius accidunt: saepe saepius enim infantes ante illam aetatem perfectum iudicium, & rationis usum non habent, l. Fulcinius 7. §. plane, ff. ex quibus causis in possess. Ceterum si prudentia suppleat aetatem, defectus legitimae aetatis non officit sponsalibus contrahendis. His etiam consequens est, ad contrahenda sponsalia satis non esse infantes proximos esse septennio; sed si malitia aetatem non suppleat, totum tempus septennii completum desiderari, ut sponsalia consistant, docent Sanchez d. disput. 16. num. 4. Cujac. lib. 6. observ. cap. 16. Coninch. de sacrament. disput. 21. dub. 5. num. 51. Basilius d. cap. 5. num. 3. Hurtado dict. disp. 1. difficult. 4. quamvis contrarium teneat cum Rebello & Diana Narbona de aetate, d. q. n. 6. Quae sententia probatur, tum ex eo, quod voluntas, quae in naturali consensu consistit, non solet dari nisi in eo, qui septennium complevit, l. si infanti 18. Cod. de jur. delib. tum etiam, nam cum praesens textus in cap. accessit, aperte probet septennii tempus debere esse completum, quod & docetur in cap. litteras, hoc titul. merito hoc casu asserimus, satis non esse annum esse inceptum; nam quoties verba legis ad annos consummatos referuntur, veluti si ita dicatur, Cum tot annorum fuerit, vel cum annos compleverit, vel exceperit; tunc tempus

completum esse oportet, nec sufficit inceptum, cap. subdiaconum 77. distinct. cap. cum in cunctis, in princip. de elect. l. si ita 41. vers. Inter, ff. de manumiss. testam. l. 2. in princip. ff. de excusat. tutor. l. Sejus 46. ad Trebel. l. non 48. ff. de condit. & demonstr. l. si cui 49. ff. de legat. 1. l. ex his, C. quando dies legari: nisi ex aequitate, vel favore rei, de qua agitur, similia verba impropriantur, ut in l. qui filium 74. §. 2. ff. ad Trebel. ubi verbum, provenerit, pro exceperit, accipiendum esse, docet Connanus lib. 3. comment. cap. 12. num. 7. quamvis Merill. lib. 2. observ. cap. 21. existimet constitutionem, de qua in d. l. num. 47. contrariam esse rescripto, de quo in d. l. qui filium, §. 2. Ceterum si verba legis ad ingressum, vel solam existentiam anni dirigantur, veluti si ita dicatur, Cum fuerit in tali anno, vel, Attingerit tot annos, aut similia, sive lex prohibeat, ne quid ante certum tempus fiat, tunc satis est annum esse inceptum, & in hoc fenae accipiendi sunt textus in Clement. Generali, de aetate & qualis. cap. cum in cunctis, §. inferiora, de elect. cap. presbyter 78. distinct. Trident. sess. 23. de reform. cap. 12. l. ad Remp. 8. ff. de mulier. junctis traditis a Connano d. cap. 12. Roberto lib. 1. recept. sentent. cap. 2. & 3.

Nec huic doctrinae obstat textus in l. ultim. tit. 1. part. 4. ubi ad sponsalia contrahenda praesumitur aetas septem annorum, aut paulo minus, ibi: Fuisse de eadem de sepe annos, o poco menos; quibus verbis aperte significatur, sufficere proximis esse septennio, licet totum tempus completum non sit, quemadmodum in aetate necessaria ad manumissionem procedit, l. 1. ff. de manumiss. juncto Fabro in jurisprad. tit. 4. princip. 3. illat. 7. & in tempore ad usucapionem necessario, l. in usucapionibus 6. ff. de usucap. l. penult. ff. de divers. & tempor. & in aetate ad testamentum faciendum, l. a qua aetate 5. ff. de testam. docet Costa in cap. si pater, verbo Desunctis, num. 1. & 2. de testam. ubi exponit textus in l. si frater, C. qui testamenta, §. masculino, Insti. de pupil. quibus etiam non adductis fundamentis, & rationibus ad sponsalia contrahenda sufficere infantes proximos esse septennio, docuerunt innumeri, quos refert, & sequitur Gutierrez de matrim. d. cap. 2. num. 7. & 8. Sed adhuc non est discedendum a superiori sententia; nam etsi annus non naturaliter ad momentum, id est ad horas, sed civiliter ad dies numeretur, l. anniculus 134. ff. de v. s. ita ut sufficiat supremum anni diem attingere, ut in d. l. 1. d. l. 16. attamen cum ex forma loquendi colligitur, aetatem completam esse oportere, tunc nec sufficit ultimum diem esse coeptum, sed desideratur ut sit completus, l. 3. §. minorum, ff. de minoribus, l. 3. ff. de jure immunit. Unde aetas ad omittendam professionem Concilio Trident. praescripta sess. 25. de regul. cap. 15. de momento ad momentum computatur. Nec favet contrariae sententiae dicta lex partitae; nam respondetur, illa verba, o poco menos, accipienda esse de infante adeo prudente, ut malitia suppleat aetatem, nisi forte, quod magis probato, Alfonso in eadem lege approbaverit contrariam sententiam, quam amplexi fuerunt tot DD. tam Theologi, quam Jurista.

His suppositis ratio praesentis assertionis ex Traditus eo provenit; nam tam ad sponsalia, quam ad ratio de nuptias dendi.

nuptias consensus in contrahentibus desideratur, l. 4. l. penult. ff. de spons. leg. nuptias, ff. de reg. jur. cap. cum locum, cap. rna 25. de spons. ubi probavi: quare ab sponalibus celebrandis arcentur personæ, quarum consensus nullus est, cap. dilectus 14. de spons. cap. nec furiosus 32. quæst. 7. Cened. ad Decretal. collect. 148. in quorum numero sunt infantes, qui quod agunt, ignorant, d. l. in sponalibus 14. sunt expertes iudicii & usus rationis, l. quamvis 32. §. infans, ff. de adquir. possess. l. si quis 26. C. de donat. & ideo à furiosis parùm distant, l. Fulcinius 7. §. plane, ff. ex quibus causis in possess. §. pupillus, Instit. de inutil. quare nullam rem agere dicuntur, seu negotium gerere, l. in negotiis, ff. de reg. jur. veluti stipulari, l. in princ. l. mulier 70. ff. de verb. oblig. l. 2. ff. rem pupilli, & si stipulentur, vel promittant, nihil agunt, l. i. §. furiosus ff. de oblig. & act. nec delicta admisisse creduntur, veluti homicidium, l. infans 12. ff. de sicariis, l. 5. §. sed si, ff. ad l. Aquil. nec furtum, l. impuberem 23. ff. de furtis, l. 2. §. 3. ff. de conduct. furv. nec ingratitude admittente, leg. si quis 33. in fine, C. de inofficio. immò nec bonorum possessionem petere, l. 7. §. impubes, ff. de honor. possess. dicemus in cap. i. de delict. pueror. ideoque sponalia contrahere nequeunt: post completos autem septem annos ea celebrare valent; nam cum leges ad ea, quæ frequentius, non quæ rarò accidunt, adaptentur, l. nam adeo, ff. de legibus; & infantes post septennium plenum consensum præstent, ideo post eam ætatem sponalia ritè, & validè contrahere possunt; ante eam autem ætatem celebrata nulla sunt ex defectu consensus, adèd ut nec publicæ honestatis impedimentum producant, ex præsentis capite litteras, c. l. hoc titul. in 6. cap. i. de spons. eod. lib. nisi post legitimam ætatem rata habeantur, cap. duo 12. hoc titul. d. cap. i. hoc titulo, lib. 6. quia virtute rati habitiois sustinentur, & convalescunt, ut etiam procedit in matrimonio nulliter celebrato, quod cessante impedimento convalescit, l. Proculus 67. ff. de jure dotium.

7.
Dissolvi-
tur dubi-
tatio.

Nec obstat dubitandi ratio supra expensa, in qua dicebamus, pupillum quidquam sine tutoris auctoritate gerere non posse; id enim usquequaque verum non est, quare qui septimum annum excesserunt, cum intellectum habeant, sibi naturaliter & civiliter obligant alios, §. pupillus, Instit. de inutilibus stipul. l. Julianus, §. penult. ff. de actionibus empti, & ipsi aliis naturaliter interdum obligantur, l. i. ff. de novat. amplius, & civiliter; cum obligatio nascatur vel ex re, vel ex delicto, l. furiosus, ff. de oblig. & act. cap. i. de delictis puerorum: proinde cum dissentire & consentire possint, meritò eis sponalia contrahere permittitur, l. poruit, junctal. si infanti, C. de jur. delib. præcipue cum post perfectam ætatem recti iudicii capaces detrectare matrimonium possint, & sponalia ab eis celebrata ex utroque jure sustineantur. Nec obstat augmentum ipsius difficultatis, nam verum est, infantem posse acquirere possessionem, quia ad eam acquirendam affectus tantùm desideratur,

non consensus; majorem autem in intellectum desideramus in sponalibus, propter negotii gravitatem; & quia de futuris constituere, quod sit in sponalibus, futurarum nuptiarum repositionibus, res est majoris consilii. Necetiam obstat Senecæ autoritas, nam apud eum pro quinquennis, legendum esse quindenis, jam probavit Gentilis de nupt. lib. 5. cap. 1.

Suprà traditis obstat textus in l. sape 17. ff. de spons. ubi docetur, sape evenire, ut iustæ, ac necessariæ causæ trahant, sive producant sponalia, non solum anno, vel biennio, sed etiam triennio: ex quo textu expresse deducitur, sponalia debere celebrari in ea ætate, ut saltem intra biennium matrimonium celebrari possit: ergo ætas septem annorum non est sufficiens ad sponalia celebranda. Pro cujus textus expositione sciendum est, lege Jul. & Pap. ab Augusto lata maritis præmia constituta fuisse, ut ita ad matrimonia frequentanda provocarentur; quæ de causâ, cum nonnulli puellas immaturas desponderent, ex quibus liberos suscipere non poterant, eveniebat, ut interim præmiis maritorum fruerentur: cui fraudi ut Augustus viam præcluderet, tempus habendi sponsas coarctavit, ut auctor est Suetonius in Augusto, cap. 34. quod tempus fuisse decem annorum, scribit Dion. lib. 54. ex quo, & Zonara tom. 2. ita restituit caput 3. ipsius legis Jul. & Pap. Jacobus Gothofredus in quatuor fontibus, pag. 174. ibi: *Quicumque sponsam habebit ultra biennium, sponsam eam ne habeto; qui ultra biennium habuerit, maritorum præmiis ne fruatur: decemni minorem sponsam ne habeto. Fœminis item à morte viri, biennii, à repudio, anni & sex mensium vacatio est.* Quò pertinent textus in l. 13. ff. de probat. l. 4. Cod. Theod. de spons. unde interpolata est lex 2. Codicis Justin. eod. titul. ut sic intra biennium legitimæ nuptiæ contrahi possent, ac proinde minores natu decem annorum frustra sponsas haberentur, quoad præmia legis Jul. & Pap. notarunt Hothomanus de sponsal. cap. 2. Germonius lib. 2. animadv. cap. 6. & ad hoc legis Jul. & Pap. caput respexisse Gajum in dict. l. sape, observarunt Brissonius de ritu nupt. pag. 153. Balduinus ad l. Jul. & Pap. pag. 74. Cujac. lib. 16. observ. c. 35. expeditiùs lib. 4. different. Modestinus in d. l. in sponalibus 14. ff. de spons. etsi paulò obscurius in recit. ad titulum C. de spons. Prædicto ergo capite legis Jul. & Pap. non fuit definita ætas ad sponalia generaliter, & in communi, sed dumtaxat quoad præmia, pœnasque legis Jul. & Pap. quibus frui, vel exculari eos voluit Augustus, qui sibi desponsabant puellam minorem decennio, cum qua esse nuptiæ post biennium non poterant; nec scilicet fraus legibus fieret, dum sponsi pro maritis haberi volebant. Ceterùm extra causam legis Jul. & Pap. utiliter contrahunt sponalia etiam cum puella nondum decemni, dummodo septem annos habeat, juxta suprâ tradita. Prosequitur ipsius textus interpretationem Illustrissimus præceptor D. Franciscus Ramos ad l. Jul. & Pap. c. 1. de ætate spons. & nos ex ipso infra in cap. fin. de secundis nuptiis. c. de illis §. de sponsal.

8.
Expeditur
textus in l.
sape 17. ff.
de sponsal.

CAPUT VI.

Idem (a) *Norvicensi Episcopo.*

CONTINEBatur autem in litteris tuis, quod cum quædam puella infra nobiles annos Cuidam viro in uxorem tradita fuerit, & ab ipso (b) traducta, suis parentibus asferentibus eam legitimæ ætatis existere; hæc ad nobiles (c) annos perveniens, alii nubendi licentiam postulavit, asserens in eundem virum nullatenus consensisse: prædictus verò vir contra proponit, quod licet eadem puella nondum forte annum xii. attigisset, cum ei tradita fuisset in uxorem, usque adeo tamen ætati fuit proxima, quod ipsam carnali commixtione cognovit. Inde est, quod cum ipsa eidem viro dicit se incognitam, & tu nos consulisti, verum alii possit nubere: taliter respondemus, quod (d) in decretis habetur expressum, quod si vir dixerit, quod uxorem suam cognoverit, & mulier negaverit, viri standum est veritati. Unde præfato viro, qui se dicit præfatum mulierem cognovisse, fides est adhibenda, si id juramento firmaverit; & si fuerit proxima in xi. (e) vel circa xii. annum, & (f) cum suo assensu, & voluntate parentum desponsata, & (g) benedicta fuerit, & cognita; ab eodem viro separari non debet, præsertim cum parentes ejus ipsam fuisse legitimæ ætatis (h) profiteantur. Si verò puella infra nobiles annos, & ætati proxima alicui desponsata fuerit benedicta, atque traducta, non licet alicui de consanguinitate illius, cui desponsata fuerit, eam ducere in uxorem, nec fas est eidem sponso de consanguinitate puellæ sibi desponsatæ aliquem sibi (i) copulare.

NOTÆ.

1. (a) *Norvicensi.*] Ita etiam legitur in *i. collect.* sub hoc tit. cap. 8. & post Concil. Lateran. p. 6. cap. 10. ex quo ita restituo litteram hujus textus. De diocesi Norvicensi nonnulla adduxi in cap. 9. de scriptis.
2. (b) *Traducta.*] De hac traductione in domum viri egi in cap. ex parte, de restit. spol.
3. (c) *Nobiles annos.*] De ætate ad nuptias necessaria, egi in cap. 2. hoc tit. ubi commentarium hujus textus dedi.
4. (d) *Decretis.*] Burchardi lib. 9. cap. 42. Ivonis lib. 6. tit. 10. cap. 8. Panormit. p. 8. cap. 180. Gratiani in cap. 8. 33. q. 1.
5. (e) *In xi. vel circa.*] Perplexa nimis ac vexata quæstio est apud interperetes, quis dicatur proximus pubertati? Et ea fuit antiquorum sententia, videlicet masculum, qui 10. annos cum dimidio explevit, esse proximum pubertati; foemineam etiam, quæ novem & dimidio major est. Ita docuerunt Accursius in §. pupillus, Inst. de inutil. stipul. Quintil. Mandolius de etate cap. 4. num. 35. P. Greg. lib. 50. syntagm. cap. 7. num. 4. Corrasius lib. 6. miscel. cap. 33. Caldas Pereyra in l. 7. curatorem. verbo Minoribus, C. de integrum restit. num. 7. Othomanus in d. §. pupillus, Felicianus lib. 2. de censibus, cap. 2. num. 2. Avendanno eod. tractat. cap. 81. num. 4. Farinac. rom. 3. praxis crimin. quæst. 92. num. 9. qui varia fundamenta adducunt, & præcipue textum in §. final. Inst. quibus ex causis manumit. ubi cum olim ex lege Ælia Sententia non posset servum manumittere, nisi qui 20. annis minor erat, Justinianus hanc facultatem protraxit ad eos, qui 17. annum adimpleverint; quia eos illi ætati proximos esse judicat, cum plus distent à pupillari, quam à 20. annorum ætate. Unde deducit Abbas in præfati, num. 9. quod cum infantia ad septimum usque annum producat, alique sep-

tem usque ad pubertatem supersint, masculus, qui decem annos cum dimidio explevit, cum illius temporis mediocritatem exceperit, magis proximus dicitur pubertati. Hanc sententiam amplexus fuit Alfonsus noster in l. 4. tit. 19. part. 6. & in l. 9. tit. 1. part. 7. & in l. 17. tit. 14. l. 8. tit. 31. ead. part. l. 6. tit. 5. part. 6. Verum hanc sententiam alii impugnaverunt ex eo, quia qui decimum & dimidium annum egressus est, pubertati quidem propior est, & sic comparatè; sed non proximus est, quod vicinam magis conjunctionem significat, & eum qui parum à pubertate absit, indicat. Deinde quia Græci proximum pubertati interpretantur eum, qui octavum, vel nonum annum agit, ut probant Theophilus in d. §. pupillus, Balsamon in nomocan. tit. 14. §. 13. Secunda sententia fuit exultimantium, tum pupillum pubertati proximum dici, cum sex mensibus plus minus ab ea distat; quam sequuntur Accursius in l. non tantum 17. vers. Semestre, ff. de excus. tutor. plures congesti à Sanchez lib. 7. disp. 104. num. 37. Faber in l. 1. §. an in pupillum. ff. de posui, Cujac. lib. 17. obser. cap. 4. Plaza lib. 1. de delict. cap. 34. num. 4. Alii laudati à Narbona de etate, anno 10. cum dimidio, q. 2. num. 3. pro qua sententia expendi solent textus in l. non tantum 17. in princip. ff. de excus. tutor. l. properandum, §. & si quid. el. 2. C. de judicis. Sec fatis absurdè, ut probat Gothofr. in l. pupillum 111. ff. de reg. jur. Sed hanc opinionem late impugnat Menochius d. lib. 2. de arbit. casu 57. num. 29. Paulus Zacchias qq. Medicolegal. lib. 1. tit. 1. q. 5. num. 20. Hostiens. in præfati, eum tantum pubertati proximum esse dicit, qui per triduum ab ea distat; ad quod probandum adducit textum in l. 3. §. hoc interdico, ff. de liber. exhib. Sed perperam, ut probat Narbona d. q. 2. num. 4. Tandem Cujac, in præfati, puellam pubertati proximam definit, quæ undecimum annum agit; & puerum, qui habet annum 13. cui

cui consentiunt Revardus in l. 3. ff. de reg. jur. Petrus Faber in l. 5. cod. tit. Caspar Hurtado de matrim. disp. 22. difficult. 12. n. 46. Sed ab ejus sententia discedit Joannes Robertus lib. 2. lect. c. 17. afferens pubertati proximum dici, qui decimum quartum annum est ingressus. Sed his omnibus omiſſis, alii verius putant, totum hoc relinquendum esse judicis arbitrio, qui pensatis circumstantiis personæ, & regionis definiat, quando quis dicatur proximus pubertati. Ita docuerunt Paulus Zacchias ubi supra, Menochius, Covarr. & alii congesti à Narbona d. q. 2. n. 12. Sed adhuc verius credo, hodie nullum esse judicis arbitrium in hac parte, cum legibus partitæ præfinita sit certa ætas, ut quis dicatur proximus pubertati, ut supra probavi; à quibus discedendum non est, cum ea tantum relinquatur judicis arbitrio, quæ à lege determinata non sunt, l. 1. in fine. ff. de jure delib. l. mora. ff. de usuris. l. de accessionibus. ff. de divers. & tempor. præscript. cap. de causis, §. illis, de offic. delegat. ubi probavi. Et jure canonico attento certum est, foeminam in undecimo anno, virum in decimotertio dici proximum pubertati, ut si malitia suppleat ætatem, possit matrimonium contrahere, juxta tradita supra in cap. 2.

(f) Cum suo assensu.] Juxta adducta supra in cap. 1. hoc titul.

(g) Benedicita.] Solenni benedictione videlicet, de qua agemus in capite primo, de secundis nuptiis.

6.
Quomodo
probatur
a. m.

(h) Proſtetur.] Ætas hominis variis modis probatur, aspectu corporis, l. si minor 33. ff. de minor, l. si alterius, C. si minor se majorem. testibus, l. nec omiſſa, C. de liberali causa, l. 2. C. de his qui veniam ætatis: descriptione censuali, l. ætatem. ff. de censibus; eorum enim, qui censabantur, ætas olim in acta referri solebat. Plinius lib. 7. cap. 18. natali professione, etiam si à matre, vel avia fiat, l. cum de ætate, l. etiam. l. penult. ff. de probat. l. non nudis, C. de probat. l. 1. C. si major se minorem, l. 2. ff. de excusat. tur. olim enim parentes apud præfectum ararii diem edebant, quo sibi erant nati liberi, ut liquet ex lege nec omiſſa, l. parentes, C. de liber. causa, l. penult. ff. de probat. Unde Suetonius in Tiberio ait: *Natus est Roma in palatio 16. Kalend. Decembr. Marco Emilio Lepido tre-*

rum, & M. Planco Coss. post bellum Philippense, sic enim in fastos, actaque publicæ relatum est. Apulejus apotop. 2. ibi: De ætate vero Pudentile, de qua post ista satis confidemer mentitus es, ut etiam 60. annos natam diceres nupsisse, de ea paucis tibi respondebo, nam in re tam perspicua non est opus pluribus disputare: pater ejus natam sibi filiam more ceterorum professus est: tabula ejus partim tabulario publico, partim domo aservantur. Julius Capitolinus de Marco Antonino loquens: Inter hec, ait, liberales causas ita minuit, ut primus juberet apud Præfectos ararii Saturni unumquemque civium natos liberos profiteri intra trigessimam diem, nomine imposto; per provincias tabulariorum publicorum usum instituit, apud quos idem de originibus fieret, quod Romæ apud Præfectos ararii. De qua professione nonnulla adduxi in cap. .... Apud nos certior ætatis probatio sumitur ex libro, ubi scribuntur nomina baptizatorum.

(i) Copulare.] Ob impedimentum affinitatis, de quo egi in cap. 1. de consanguin. & affin.

COMMENTARIUM.

Cum puella impubes, sed major infante, nupsisset Lucio Titio ex consensu parentum, qui etiam affirmarunt eam puberem esse, atque ita in Ecclesia solenniter benedicta, à marito cognita, & in domum traducta esset, postea pubes facta negavit se in maritum consensisse, & ita matrimonium non celebrasse. Sed Lucius Titius probavit, eam proximam esse pubertati, à seque carnaliter cognitam fuisse, cum jurejurando asseverat. Pontifex matrimonium validè contractum esse definit: & per consequens propter affinitatem quæ intercedit inter virum & cognatos uxoris, inter uxorem & cognatos viri, nec virum posse unquam, ne mortua quidem uxore, aliam ducere ex ipsius cognatione; nec uxorem alii nubere ex cognatione viri: quod & docuit ipse Pontifex in cap. 11. hoc titul. in 1. compil. ibi: *Sponsa autem si nubili ætati proxima est, nullus consanguineorum potest eam matrimonio copulare.* Nam, ut supra probavi in capite 2. matrimonium inter puberes & puberati proximos contrahi valet.

7.

CAPUT VII.

Idem (a) Bathon. Episcopo.

DE illis, qui infra annos aptos matrimoniis contrahendis sponsalia contrahunt, sive uterque, sive alter, antequam ad annos aptos matrimoniis contrahendis pervenerint, reclamet, & postulet separari, non sunt audiendi. Si verò alteruter istorum ad annos aptos matrimoniis contrahendis pervenerint, infra eodẽm annos alterutro existente, cum quo eadem sponsalia contrahuntur, si is qui minoris ætatis est, cum ad annos pervenerit, reclamaverit, nec in alterum voluerit consentire, judicio Ecclesiæ debent ab invicem separari. Utrum autem mulier, quæ postquam annos nubiles attigit, ei, qui nondum ad annos aptos matrimoniis contrahendis venerat, nupsit, ab eo, si quærat dissidium, debeat separari? Consultationi tuæ taliter respondemus, quia cum in eum semel consenserit, amplius dissentire non poterit aliquatenus, vel divertere, nisi fortè ipse, cui nupsit, postquam ad annos aptos matrimoniis contrahendis pervenerit, in ea suum omnino negaverit præstare consensum.

D. D. Gonzal. in Decretal. Tom. IV.

H 2

NOTÆ.

NOTÆ.

(a) *Bathon.*] Ita etiam legitur in 1. collect. sub hoc titul. cap. 9. & post Concil. Lateran.

p. 6. cap. 29. De Metropoli Bathoniensi nonnulla nota in cap. 1. de temp. ordin. Ad eundem etiam casum, & eandem Decretalem spectat sequens textus, quem ex ipsa prima collectione cap. 10. ita transcribo.

CAPUT VIII.

Idem (a) *Eidem.*

A Nobis tua discretio requisivit, utrum iis, qui infra nobiles annos matrimonii nomine conjunguntur, vel eorum alteri, antequam ad annos matrimonio aptos perveniat, liceat à matrimonio tali discedere. Ad quod inquisitioni tuæ taliter respondemus, quia pro eo, quod ante nobiles annos conjugalem consensum de suorum patrum solum habent auctoritate, usque ad legitimam ætatem expectare tenentur, & tunc aut confirmant matrimonium, aut si simul esse noluerint, separentur; nisi fortè carnis commixtio antè intervenierit, cum interdum illa tempus anticipare solet pubertatis. Si verò alter eorum ad annos, &c. ut suprà prox. cap.

NOTÆ.

(a) *Dem.*] Ita etiam legitur in cap. 10. hoc tit. in 1. collect.

COMMENTARIUM.

1. De sponsalibus ab impubere celebratis.

DE sponsalibus à puberibus contractis, & eorum obligatione egi in cap. 2. de sponsalib. & in cap. 1. hoc titul. In præsentia agit de sponsalibus ab impuberibus celebratis, vel ab uno pubere cum alio impubere: circa quos casus sciendum est, quod licet sponsalia post septennium contracta obligent contrahentes, adeo ut ante pubertatem mutuo dissensu ritè dissolvi non possint, post pubertatem tamen iudicio Ecclesiæ per unius, vel utriusque dissensum improbari valent ex præsentia textu, & cap. 11. hoc titul. in 1. compil. ubi idem Pontifex ita ait: Si puella infra decimum annum alicui desponsata fuerit, vel sponsus aliquam infra decimum quartum annum desponsaverit, antequam ad annos pervenerat matrimonio aptos, à pactione nuptiali recedere, & ad aliud matrimonium convolare non possunt; sed cum puella ad nobiles annos, & sponsus ad annos aptos matrimonio pervenerit. tunc de pactione illa complenda, vel recipienda sunt audiendi, & ad complendum matrimonium ab iis, qui matrimonium juraverant, commonendi. Sponsa autem si nubile ætati proxima est, nullus consanguineorum sponsi potest eam sibi matrimonio copulare. Quorum iurium sententia duplicem partem continet, & utriusque non una est ratio; nam prioris ratio descendit ex fragili & lubrico impuberum iudicio, qui cum nec consentire, nec dissentire, nec quæquam scire, aut intelligere credantur, l. ultima, ff. de juris & facti ignor. l. qui jurasse 26. ff. de iurejur. l. 3. vers. proinde, ff. ad Maced. l. 2. §. quod observari, C. de iurejur. propter calumniam, l. 1. C. de fals. monet. merito hæc facultas dissolvendi sponsalia eis denegatur, ne alioquin eveniat, ut sæpe sapius contrahant, & toties ab sponsalibus resiliant; posterioris verò patris ratio est; nam licet iure cautum sit, impuberes validè ex sponsalibus obligari; eodem tamen iure statutum est, propter imbecillitatem iudicii, ut post pubertatem

resilire liceat, ut probat Sanchez lib. 1. de matrim. disp. 51. num. 19. adeoque hæc facultas competit, ut qui prius ad pubertatem pervenerit, non teneatur alium expectare, sed statim resilire possit: immò & tenebitur, si nolit sponsalia probare, alioquin postea non audietur. Textus sic intelligendus in præsentia capite de illis, vers. Si verò; quem post antiquiores ita accipiunt Covarr. 1. p. de matrim. cap. 5. §. 1. num. 1. Sanchez. d. disp. 51. num. 9. Gutierrez de matrim. cap. 29. num. 2. Diversum tamen observatur, cum pubes sponsalia contrahit cum impubere; hic enim et si post pubertatem resilire possit, pubes verò nunquam potest, ex præsentia capite de illis, vers. Mulier; idque favore pupilli accepto ferendum est, argumento legis Julianus 13. §. si quis à pupillo, ff. de act. empti, l. 1. vers. scui, ff. d. rescind. princip. Insti. de auctor. tutor. Nec obstat textus in cap. ex litteris 11. hoc tit. nam rectè respondet Glossa ibi, quam sequuntur alii citati à Sanchez lib. 4. disp. 19. num. 2. multum interesse inter sponsalia valida, & invalida. Primo casu pubes resilire non potest; immò tenetur expectare ut alter pubes fiat, ex præsentia capite de illis, vers. Mulier. Secundo verò casu pubes statim resilire valet, nec pubertatem expectare tenetur, si nolit monitioni Ecclesiæ parere; quo modo accipiendus est textus in d. cap. ex litteris, ubi sponsalia per metum celebrata ipso iure invalida fuerunt, ut docent plures, quos refert & sequitur Sanchez ubi proxime, et si immeritò dissentiat Cujacius ibi. Quod si quis contendat cum Alex. de Nevo in d. cap. ex litteris num. 5. metum dumtaxat adhibitum fuisse in deductione in domum, non verò in ipsis sponsalibus, ut ex littera constat. Respondeo cum Sanchez supra, numero tertio, textum illum esse suppleendum, ut etiam metus in sponsalibus intercesserit: quæ interpretatio, et si litteræ textus vim inferre videatur, sustineri tamen debet: tum causâ vitandi absurdi, quod ex doctrina Alex. de Nevo colligitur: tum ex eo, quod cum invito animo puella deducta proponatur in domum sponsi, non sine colore præsumptio sumi potest, quod etiam sponsalia præcedentia magis paternâ, quam suâ voluntate contraxerit.

CAP. IX.

CAPUT IX.

Idem (a) Januensi Episcopo.

DE illis autem, qui in minore ætate desponsantur, traduntur, & conjunguntur, & processu temporis divortium postulant, minorem allegantes ætatem, aut vim sibi à parentibus factam: hæc inquisitioni tuæ taliter præsentibus litteris respondemus, quod si ita fuerint ætati (b) proximi, quod potuerint copulâ carnali conjungi, minoris ætatis intuitu non debent ab invicem separari, si unus in alium visus fuerit consensisse, cum ætatem videatur supplevisse (c) malitia: sed cujuscumque ætatis sint, se possunt per illam violentiam excusare, nisi post violentiam consensus accedat.

NOTÆ.

1. (a) *Januensi.*] Ita etiam legitur in *i. collect.* sub hoc titul. cap. 12. ubi additur pars capituli tua nos, ut agnoscamus in præsentem referri partem textus in cap. tua 7. de sponsa duor. ut jam notarunt Cujac. & Ant. Augustin. in præsentem: integra autem Decretalis extat post Concil. Lateran. p. 50. cap. 41. & eam dabimus in d. cap. tua 7.

De Januensi, seu Genuensi Ecclesia nonnulli dedi in cap. cum iter. de electione.

(b) *Proximi.*] Quis dicatur proximus pubertati, exposui supra in cap. continebatur 6.

(c) *Malitia.*] Quia eâ accedente cum habilitate ad copulam, ante pubertatem ritè, & validè contrahitur matrimonium, ut probavi in cap. 2. hoc titul. ubi Commentarium hujus textus dedi.

2.

3.

CAPUT X.

Urbanus III. (a) Cenomanensi Episcopo.

ATtestationes super causâ matrimonii, quæ inter H. juvenem, & G. mulierem vertitur, à tua nobis fraternitate transmissas accepimus, & ipsis diligenter inspectis, & plenius intellectis, manifestè nobis innotuit, quod prædictus juvenis (b) nondum XII. annum attigerat, cum præfatam acceperat in uxorem: & licet (c) nifus fuisset, sicut uterque confessus est, ipsam corrumpere, mulier tamen credit se virginem evasisse. Verum antequam ad annum XIV. pervenisset, ex atestationibus ipsum à memorata muliere intelleximus recessisse, quem eadem mulier instanter nunc repetit, & pro viro sibi (d) vindicare contendit. Sed cum vir X. & VII. annos habeat, ipsam recipere contradicit. Unde quia donec nos super causam ipsam consuleres, non duxisti in prolacione sententiæ procedendum, hoc à nobis super tua consultatione habeas responsum, quod si mulier per idoneos testes probare (e) nequiverit, quod post XIV. annum suæ ætatis, vel circa finem XIV. prædictus juvenis consensisset in eam, ab ipso (f) juramento recepto, quod postquam ad legitimam ætatem pervenit, ipsam habere non consentit uxorem, ab impetitione mulieris cum potes, & debes absolvere, & ad alia vota utriusque darelitentiam transeundi.

NOTÆ.

- (a) *Cenomanensi.*] Ita etiam legitur in *i. collect.* sub hoc titul. cap. 13. in cujus notis docet Ant. Augustin. in præsentem referri partem capituli cum in Apostolica, sed non rectè, ut jam in eo textu notavi, cum textus hic diversum casum contineat, licet sit ejusdem Pontificis, & eidem Prælato in eo reseribatur. De Cenomanensi Ecclesia egi in cap. 54. de elect.
2. (b) *Nondum 12.*] Et ita juxta sacros canones non erat proximus pubertati, cap. continebatur, ubi probavi, hoc titul.
3. (c) *Nifus.*] qui non sufficit, ut sponsalia transcant in matrimonium, ut probavi in cap. 3. cap. 35. qui fidem, de sponsal.
4. (d) *Vindicare.*] Uxorem posse vindicare ma-
D. D. Gonzal. in Decretal. Tom. IV.

ritum in judicio, probavi in capite primo, de ordine cognit.

(e) *Probare nequiverit.*] Sed quomodo publicatis atestationibus novi testes produci poterant, contra principium textus in cap. fraternitatis, cap. causam qua, cap. ex tenore, de testibus. Cujac. in præsentem docet, quod licet super eadem re non admittantur novi testes publicatis atestationibus, tamen super re diversa, ut in præsentem specie contingit, rectè admittuntur novi testes. Sed præterquam quod ex littera textus non constat publicatas jam fuisse atestationes, cum Episcopus Cenomanensis consuluit Romanum Pontificem, etsi jam publicatæ essent, rectè in hoc casu nova productio testium admitti poterat; quia agebatur de matrimonio contrahendo, vel dissolvendo, & tunc novi testes admit-

H 3

admittuntur, etiam publicatis atestationibus, ut probavi in *cap. juravit 6. de probationibus.*

(f) *Juramento recepto.* Sed quare à reo juramentum exigitur, cum actore non probante, ipse absolvendus sit, *cap. 2. de probat. l. qui accusare, C. de edendo, l. si quidem, C. de excepti. & in cap. Christiani 32. q. 5. docetur, probatione cessante, vindictæ rationem conquirere, unde & Cassiodorus 7. *variar.* ait: *Reus qui dicitur, & probetur.* Apulejus 1. *apolog.* inquit: *Omnes homines res constituentur, si ei qui nomen cuiuspiam detulerat, nulla sit probandi necessitas, omnis contra facultas percunctandi.* Aliqui existimant in causis matrimonialibus specialiter in supplementum probationis juramentum deferri: ita docuerunt Fulchus *lit. T. conclus. 540. num. 48.* Camillus Borell. *in summa decis. p. 1. tit. 54. num. 45.* plures per Farinacium *in fragm. crim. p. 2. lit. l. n. 1243.* Alii rectius contrarium docent, videlicet nul-*

lam specialitatem, quoad hanc partem dari inter causas matrimoniales, & cæteras. Ita Azor, Hostiensis & Mozius, laudati à Barbosa *in select. ad texum in cap. vidua, de regul. num. 3.* Alii discrimen constituunt inter causam, in quo petens juramentum suppletorium, pro matrimonio agit; & inter eum, in quo contra matrimonium actionem intendit. Primo casu locum esse juramento suppletorio, secundo verò casu juramentum deferri non posse. Ita Seraphinus, Aufrerius, & alii laudati à Barbosa *ubi supra, num. 1.* tandem ipse Barbosa ex aliis distinctionem affert inter eum casum, in quo ultra semiplenam probationem adsunt aliæ præsumptiones, & inter eum, in quo tantum semiplena probatio adest. Primo casu locum esse juramento suppletorio, secundo verò juramentum deferri non posse. Sed his omnibus distinctionibus omissis veram hujus difficultatis solutionem adduxi in *d. c. 2. de probat.*

CAPUT XI.

Idem (a) Pisano Episcopo.

EX litteris tuæ fraternitatis accepimus, quod cum puella quædam A. nomine jam ad annum 12. pervenisset, jurata fuit & desponsata cuidam puero, qui erat in anno nono, vel decimo & dimidio: tempore procedente, de voluntate matris & fratrum potius, quàm de sua, sicut asserit, ad domum patris prædicti pueri est ducta, ubi nolens & invita, sicut ab ore ipsius te audisse proponis, & tam per suasionibus, quàm minis parentum impulsâ moram per annum, & amplius habuit, & tandem inde recessit, & ad domum propriam est regressâ. Commonita verò à matre sua, & à te postmodum, sicut asseris, ad eum redire, penitus contradicit, asserens quod nunquam voluit, nec vult eum in virum habere, sed nubendi alii postulat facultatem. Unde quia super hoc quid agendum sit, à nobis tua fraternitas requisivit, cum jam dictus puer, sicut tuæ litteræ continebant, nondum ad XIII. annum ætatis suæ pervenerit, nec unquam ad eam puellam carnaliter accessum habuerit: d. t. presentibus litteris respondemus, quod si memorata puella per te ad hoc studiosè commonita, ut donec idem puer compleat decimumquartum annum suæ ætatis, expectet, ad commonitionem tuam non duxerit expectandum, ei secundum ea quæ proposita sunt, accipiendi alium virum in maritum, auctoritate nostra dare potes libertatem. Dat. Veron.

NOTÆ.

1. (a) *Pisano.* Ita etiam legitur in 1. *collect. sub hoc titul. cap. 14.* Id est Ubaldo Lanfranco, qui cum esset nobilis Pisanus, patriæ suæ Archiepiscopalem sedem obtinuit ex anno 1176. usque ad annum 1198. ut refert Ughellius *tom. 3. Italia, fol. 478.* De Metropoli Pisana nonnulla dixi in *cap. 8. de temp. ordin.*

COMMENTARIUM.

2. **I**n præsentibus textibus agitur de puella proxima pubertati, scilicet annum duodecimum agente, juxta adducta supra in *cap. continebatur*; quæ desponsata fuit impuberi habenti tantum no-

vem, vel decem annos, & cum traducta esset in domum sponsi ex consensu parentum, post majorem libertatem rediit in domum propriam; unde quærebatur; an cogenda esset expectare, ut sponsus ad nubitem ætatem perveniret? Et respondit Alexander, monendam esse eam ab Episcopo, ut expectet sponsi ætatem, quæ sponsus liquidò possit exprimere animi sui sententiam; non tamen ad id esse præcisè cogendam, quia rata non fuerunt sponsalia cum impubere contracta, nondum proximo pubertati; & quia ipsa quoque asseruit, se nunquam in eum consensisset & ita cum sponsalia ex defectu voluntatis ipsius nulla essent, non cogebatur pubes expectare impuberem, ut probavi supra in *cap. de illis*, ubi textum hunc exposui.

CAP.

CAPUT XII.

(a) Clemens. III.

DUO pueri, Guillelmus & Guillelma matrimonialiter sunt conjuncti, puero VI. puellâ verò VII. annum (b) agente: qui simul per tres annos manserunt. Tunc pater puellâ subtrahens eam sponso, ipsam alteri N. nomine copulavit, cum quo per VII. annos quietè permansit. Ipse verò tunc reliquit eandem, quia credebat eam alium virum habere, illum scilicet cui prius fuerat desponsata: prior autem sponsus ad annos discretionis perveniens, à prædecessore tuo contrahendi cum alia licentiam impetravit; qui quandam nomine S. consobrinam prioris in uxorem accepit, & cum ea per aliquod tempus existens, eam (ut ipse fatetur) carnaliter non cognovit, licet illa se ab eo cognitam asseveret. Cum autem pater memoratæ Guill. eam vidisset à secundo viro relictam, prænominatum Guil. cui prius eam desponsaverat, compulsi ut S. neptem (c) suam omnino dimitteret, & ad Guill. suam desponsatam rediret, qui postmodum per biennium cohabitavit eidem. Quia igitur quid tibi faciendum sit postulas edoceri, breviter respondemus, quod impediente puerili ætate, matrimonium inter G. & G. non fuit: & licet idem, postquam illa nupsit alii, potuerit aliam ducere in uxorem, tamen quia dictam S. duxit consobrinam mulieris ejusdem, sive eam cognoverit, sive non, non debet tamen cum eadem S. propter publicæ (d) honestatis justitiam remanere; nec ad primam habere regressum, quia alteri fuit legitime copulata. *Et infra:* Cum verò vir caput sit mulieris, & G. dicat se non cognovisse prius S. supradictam, aliam si voluerit, poterit ducere in uxorem, & S. viro legitimo desponsari: post separationem verò pro vitando publico scandalo, utriusque ad tempus est poenitentia injungenda. Si verò legitime constaret, ipsam S. ab eo, sive post, sive antea cognitam extitisse, neutri vivente altero dabitur licentia contrahendi. Remanebit ergo Guillelma cum M. impositâ ipsi Mestaco ad tempus poenitentia competenti, qui pro sua opinione sola Guill. (judicio Ecclesiæ non requisiti) dimisit.

NOTÆ.

1. (a) *Clemens III.*] Ita etiam legitur in 2. col. lect. sub hoc titul. cap. unico: nullibi tamen exprimitur cui Prælo rescribat Pontifex, licet ex serie textus constet, in eo Episcopum alloqui; speciem autem eleganter retulit Cujac. in præsent.

2. (b) *Sexim annum agens.*] Et ita nec matrimonium, nec sponsalia inter eos dari poterant, juxta tradita supra in cap. 2. cap. 4. hoc titul. ex quorum commentariis præsens petendum est.

(c) *Neptem suam.*] Ex fratre, & ita consobrinam, ut accipitur in cap. per tuas, de probat. cap. accedens, de accusat. cap. 7. de consang. & affin. Sic enim posteriores scriptores loquuti sunt, immò & priores, cum hac adjectione, nepotem, neprem, ve ex fratre, vel sorore. Eutropius lib. 7. Octavianum Augustum vocat Julii Cæsaris nepotem, quia filius erat Acciæ sororis Julii Cæsaris: Livius in epitom. 116. nepotem sororis Octavianura vocat: notavi in d. cap. per tuas.

(d) *Publica honestatis.*] De quo impedimento plura adduxi in cap. 3. de spons.

CAPUT XIII.

Idem (a) Corrado & Petro quondam filiis Malebranca.

AD dissolvendum, quod factum fuerat inter I. filium nobilis viri L. & S. filiam quondam M. super matrimonio contrahendo, in nostra, & f. n. præsentia fuit ex parte vestra propositum, quod cum dicta puella nondum ad septennium pervenisset, cum ipsa nec matrimonium contrahi, nec (b) sponsalia potuerunt: defuit etiam consanguineorum assensus, qui præcipuè sunt in talibus requirendi. Quod si & ætas sufficiens extitisset, & consanguineorum extitisset assensus, personæ tamen non sunt legitimæ ad matrimonium contrahendum, lineâ consanguinitatis obstante: accusatione verò super consanguinitate proposita, & tam ex parte juvenis, quam ex parte puellæ consanguinitatis gradibus computatis, cum eam vellet idoneis testibus comprobare, præfatus L. multas exceptiones proposuit, per quas nitebatur vos ab accusatione multipliciter remove. Cumque super exceptionibus ipsis fuisset utrimque diutius

disputatum, auditis & intellectis quaecumque fuerint hinc inde proposita, de consilio fratrum nostrorum interloquendo pronuntiavimus, inter dictos juvenem & puellam, nec matrimonium, nec sponsalia fuisse contracta, cum constet puellam nondum ad septennium pervenisse. Quocirca nec accusatio locum habebat, cum non esset, quod legitime posset (c) accusari; denunciari tamen poterat consanguinitas, ut interdiceretur matrimonium (d) contrahendum. (e) Ad denunciationem ergo legitime probandam festum omnium Sanctorum proximè venturum pro termino assignamus, salvis exceptionibus non solum propositis, sed etiam proponendis. Ne verò quidquam interim in puellam attentetur, auctoritate Ap. interdicimus firmiter, ut in ipso negotio de novo non procedatur ulterius, donec vel à denunciatione cessetur, vel denunciatione probatà, ordine judiciario procedatur. Quod si contra interdictum nostrum in præjudicium ipsius aliquid fuerit attentatum, illud irritum esse decernimus, & viribus omnino carere.

NOTÆ.

1. (a) *M* *Alebranca.*] Ita etiam legitur in 3. *col. lect. sub hoc titul. cap. 1.* & in epistolis editis à Sirleto, fol. 152. ex quo regestro ita restituo literam hujus textus.
2. (b) *Nec sponsalia.*] Juxta tradita in *cap. 2. cap. 4. hoc titul. ubi textum interdicti exposui.*
3. (c) *Accusari.*] Quia frustra petitur rescindi quod nullum est, *l. non dubium; C. de legib. l. si tutor 4. C. de quib. caus. in integ. restit.*
4. (d) *Contrahendum.*] De honestate, ut in *cap. 1. hoc titul.*
5. (e) *Ad denunciationem.*] Agnoscit enim Innocentius III. in præsentem differentiam inter denunciationem, & accusationem: & docet, matrimonium accusari quidem frustra per causam proximitatis, quæ non est; denunciari tamen uti-

liter, ne facti puberes matrimonium contrahant, vel ne post infantiam sponsalia confirmet; accusatur enim matrimonium, quod factum est, ut rescindatur; denunciatur autem consanguinitas, vel simile impedimentum, antequam matrimonium celebretur, ne fiat: sicut denunciamus novum opus, ne quod molitur vicinus, & nondum fecit, faciat; agimus interdicto, quod vi aut clam, ut id quod jam factum est, tollatur, *l. 1. §. 1. ff. de novi operis nunt.* Et ut denunciatio novi operis sistit & inhibet opus, ita & denunciatio consanguinitatis inhibet matrimonium, donec denunciatio probata aut remissa fuerit, causâ cognitâ, si dicatur denunciationem non fieri legitimo modo, vel fieri incongruo tempore, vel ab iis, quorum fides suspecta est, ut infra dicemus in *cap. 3. de clandest. despons. cap. 1. qui matrimonia accusare.*

CAPUT ULTIMUM.

Idem (a) *Episcopo Albertadensi.*

TUÆ nobis exhibitæ literæ continebant, quod quidam vir nobilis suam filiam circiter XI. annos habentem cuidam viro nobili desponsavit, qui (b) subarrhavit eandem consensu mutuo accedente: sed nuptiis aliquantulum prorogatis, pater puellæ viam universæ carnis est ingressus. Eo autem rebus humanis exempto, puellæ avunculus supradictæ ipsam alteri matrimonio copulavit, & ille qui prius desponsaverat eandem, cum ipsius matre contraxit. Tuus autem prædecessor attendens, quod cum ea non poterat permanere, cujus filiam legitime desponsarat, inter eos sententiam divortii promulgavit. Postmodum verò mortuo viro secundo, qui supradictam puellam duxerat in uxorem, ipsa se tertio copulavit, illo vivente, qui prius desponsaverat eandem. Cæterum, tam ipsa, quam vir idem te duxerunt humiliter consulendum, utrum licitè valeant commorari. Tu verò deliberatione habita respondisti, quod sponso primò vivente, alteri non potuit legitime copulari: sed quia tua Ecclesia postulavit uti super hoc Ap. Sedis consilio, procedere distulisti, nobis humiliter supplicans, ut super hoc tibi rescribere dignaremur. Quia verò super ea, quæ superius sunt expressa, nobis non potuit pro certo constare, cujus ætatis esset puella, cum primo viro extitit desponsata, cum dicatur quod circiter XI. annos habebat, utrumve prudentia tunc in illa suppleret ætatem: f. t. t. respondemus, quod si puella tunc nubilis erat ætatis, & inter eam & primum virum legitimus intervenit de præsentem consensus, absque dubio inter eos erat legitimum matrimonium contractum etsi carnalis commixtio non fuerit subsequuta. Si verò puella nubilis non erat ætatis, cum sæpefatus vir desponsavit eandem, & ætatem in eâ prudentia non supplebat, proculdubio inter eos non conjugium, sed sponsalia contracta sunt, quamvis ab ipso viro eadem puella fuerit subarrhata. Quocirca si juxta primum modum matrimonium

cum

cum illo contraxit, eo vivente non potuit ritè cum alio fœdus contrahere conjugale. Quod si juxta modum secundum sponsalia solummodò contracta fuerunt, conjugium, quod inter illam, & alium exitit celebratum, debet reputari legitimum, dummodo aliud canonicum non obstat.

NOTÆ.

1. (a) **A**lbertadensi.] Ita legitur in 3. collect. sub hoc titul. cap. 2. & in hac sexta legitur Albatensi: sed legendum est, Halberstadensi, ut notavit Cujac. hic. Halberstad enim civitas præclara est inferioris Saxoniz, Episcopali Cathedralâ decorata, suffraganea Archiepiscopi Moguntini, & spectat ad Episcopum cum amplissimo ejus Principatu. Ecclesiam habet magnificam, aliaque plura admiratione digna, ut refert Buce- linus tom. 3. Germania, fol. 95. Conrado ejus Præ- suli missa est præfens Decretalis.
2. (b) **S**ubarrhavit.] Arrha, seu arrhabetur, vel sine aspiratione arra, id propriè dicitur, quod datur in confirmationem contractus, ad ejus securitatem, & ut contrahentes illum ad effectum perducant, adhibetur, l. quod sepè 35. in prin- cip. ff. de contrahend. emptione: l. quicumque, §. item si, de instur. act. l. contractus 17. C. de fide in- strum. l. ex empto 11. §. is qui vina, l. prædia 28. ff. de act. empti, l. 6. ff. de lege commis. l. ult. C. eod. titul. l. ult. C. quando liceat ab emptione, l. unic. C. de argenti pretio, l. 17. ff. de præscript. verb. docent. Donel. lib. 3. comment. cap. 1. lit. l. Cujac. lib. 11. obs. cap. 17. latè D. Nicolaus de Cas- tro in princip. Instur. de contrah. empt. numero 37. Gazæus ad Cassianum collat. 7. cap. 6. & cum ma- trimonium contractus sit, plerumque in eo, aut sponsalibus arrhæ intercedunt, non tam pœnz nomine, quam in symbolum futuri ma- trimonii, id est ad fidei datæ probationem, l. ar- rha 3. l. ult. C. de spons. l. si quis 38. ff. de ritu nupt. l. si donata 36. §. sponsus, ff. de donat. inter, l. 7. 13. 14. & 25. C. de donat. ante nupt. l. unic. C. si nuptia ex rescripto, l. 1. tit. 11. l. 2. tit. 1. part. 4. Unde arrhæ, pignora quoque nuptiarum di- cuntur in l. unic. C. si Rector provincia, quia in pi- gnus sponsalium, & futuri matrimonii inter spon- sos dantur, & olim munera frequenter à sponso sponzæ dabantur, ut apud Julium Capitolinum in Maximo Juniore, ibi: Arrhæ tales erant, mo- nilum de albis novem, (id est margaritis) reti- culum de præfinit undecim, (id est smaragdis) de- strocherium cum costula de hyacinthis quatuor, præ- ter vestes auratas, omnesque regias, ceteraque insi- gnia sponsaliorum. Et ut plurimum apud diversas nationes annulo subarrhatio fiebat, l. 36. §. 1. ff. de donat. inter, l. 3. tit. 1. lib. 3. legum Visigoth. ibi: Annulo sponsam subarrhavit. l. 1. tit. 37. lib. 2. Longob. Tertul. in apolog. cap. 6. ibi: Olim nullam u- lier aurum norat, præter in unico digito, quem spon- sus oppignorasset unico annulo. Juvenalis satyr. 6. Rationem tradit hujus annuli pronuntius D. li- dorus relatus à Gratiano in cap. femine 30. q. 5. ubi pro illis verbis, in primis negotiis, legendum est, in primis nuptiis. Et plura de annulo pro- nubo, ejus materia, & forma congesterunt Mar- cellus Donatus in dilucid. ad dictum locum Julii Capitolini, fol. 95. tom. 6. Thezauri christi. Lindem- brog. in Glossar. verbo Annulus, Æneas Robertus lib. 2. rerum judic. cap. 17. Suafay in Panopl. Epi- scop. cap. 7. de Annulo, Germonius lib. 2. anim- adv. cap. 8. Petrus Greg. lib. 3. partit. tit. 20.

cap. 5. Hothom. de ritu nupt. cap. 10. & lib. 13. observ. cap. 12. Pancirol. lib. 1. memorab. tit. 59. Costanus de sponsal. fol. 27. Basilus lib. 7. de ma- trim. cap. 11. in princip. P. Gregorius lib. 8. syn- tagm. cap. 7. num. 9. Opingius de jure insign. cap. 2. §. 2. Borell. lib. 3. decis. tit. 1. num. 36. Forner. lib. 1. select. cap. 3. Zerda in advers. cap. 64. Am- bian. ad Tertul. in apolog. cap. 6. observat. 3. Salas ad Petronium, fol. 127. & de annulo Beatissimæ Virginis agunt Baronius anno 57. Spondanus in continuat. anno 1480. num. final. Sed cum hæc subarrhatio signum æquivocum sit matrimo- nii, vel sponsalium, ideo si ambigatur, an nu- ptiarum, an sponsalium causâ datus sit annulus, quia hæc quæstio ad statum pertinet conjectu- ralem, prudens iudex & morem patrium, & æta- tem contrahentium, & omnes negotii circum- stantias diligenter observabit, & perpendet, & si quidem quæ ex annuli traditione oritur præ- sumptio aliis adminiculis fulciatur, & probabi- libus conjecturis adjuvetur, vel nuptias, vel sponsalia intercesstite pronuntiabit, cap. illud, de præsumpt. cap. 1. de matrim. contr. act. cap. tenor, de re judic. cap. 1. de consanguin. & affin. Unde cum in præfenti specie ætas unius ex contrahentibus non esset apta matrimonio, sed sponsalibus, ideo creditur subarrhatio ex causa sponsaliorum, non verò nuptiarum facta.

COMMENTARIUM.

PRO hujus textus expositione supponendum est, quid jure civili statutum sit in hac quæ- stione; utrum videlicet nuptiæ inter impuberes celebratæ, quæ pro matrimonio haberi nequeunt, saltem ut sponsalia sustineantur? Quam disputat Ulpianus in l. quæstium 9. ff. de spons. his verbis: *Quæstium est apud Julianum, an sponsalia sint ante duodecimum annum, si fuerint nuptia collata? Et semper Labeonis sententiam probare existimantis, si quidem præcesserint sponsalia, durare ea, quamvis in domo loco nuptæ esse ceperit: si verò non præcesse- rint, hoc ipso quod in domum deducta est, non videri sponsalia facta. Quam sententiam Papinianus quo- que probat. Ubi pro, collata, rectè reposuerunt, contractæ, seu, celebratæ, Accursius ibi, Connanus lib. 8. comment. cap. 2. n. 2. Cujac. lib. 11. obs. cap. 15. Faber in jurispru. tit. 9. princip. 5. in initio: non di- lata, seu rejectæ in tempus pubertatis, ut perpe- ram exposuerunt Budæus ad Pandect. ibi. Aleiatus lib. 12. parerg. cap. 7. quorum interpretatio apertè convincitur ex l. cum hic status 32. §. si quis spon- sam, ff. de donat. inter, ubi in eadem specie nuptiæ non fuerunt collatæ in futurum tempus, sed de præfenti de facto contractæ. In hac ergo quæ- stione, rejectæ sententiâ Juliani existimantis pro sponsalibus habendas esse nuptias inutiliter con- tractas, ut refertur in d. §. si quis sponsam, Ulpia- nus Labeonis, & Papiniani sententiam ut verio- rem probat, qui distinguebant, an sponsalia præ- cesserint similes nuptias inutiles, an non: si præ- cesserint, adhuc durare sponsalia, quia per inu- tiles nuptias expirare non potuerunt: si non præ- cesserint, tunc nuptias ante ætatem legitimam contra-*

contractas, nec jure matrimonii, nec jure sponsaliorum valere: non matrimonii, propter defectum ætatis; non sponsaliorum, quia nulla intervenit futurarum nuptiarum mentio, sed tantum deductio in domum; quæ quidem ipsa per se nec matrimonium, nec sponsalia inducere potuit. Explicant Connanus *d. cap. 2. n. 1.* Cujac. *d. obsig. & lib. 10. qq. Papin. in l. dotis 68. ff. de jure dot. P. Greg. lib. 9. syntagm. cap. 7. num. 13.* Othom. *de nupt. cap. 2.* Brisson. *de jure connub. pag. 4.* quamvis more suo totum id Triboniano adscribat Faber *4. part. decad. 97. error. 6.* Nec mirum videri debet, quod nuptiæ inutiles, nec pro sponsaliis habeantur, ut videre est in aliis negotiis, veluti in testamento inutiliter facto, quod nec ut codicillus sustinetur, *l. 1. ff. de jure codicil.* in stipulatione inutili, quæ nec in vim pacti valet, *l. 1. §. si quis ita, ff. de verb. obl. l. 1. §. eum qui, ff. de const. pecun. licet jure singulari aliud jus observetur in acceptilatione inutili, quæ in vim pacti valet, l. si unus 27. §. ult. ff. de pactis, l. an inutilis 8. l. si accepto 19. ff. de acceptil. l. cum emptor 5. ff. de rescindend. vendit.*

⁴ Sed tunc obstat textus in *cap. 1. §. 1. hoc titul. in 6.* ubi aperte cavetur, nuptias ante legitimam ætatem contractas sponsaliorum jure sustineri: quod etiam docetur in *cap. à nobis 8. cap. ult. eod. titul. l. 3. titul. 1. part. 4.* quam difficultatem ut vulgò DD. dissolvant, discrimen agnoscunt inter jus civile & canonicum; ita ut jure civili attentio nuptiæ inutiliter contractæ, nec jure sponsaliorum sustineantur, jure verò Pontificio inspecto, tanquam sponsalia consistant: & si ipsi rationem hujus discriminis non adducant, facile tamen assignari potest ex eo, quod Ecclesia credit impuberes intendentes contrahere matrimonium, quod propter ætatis defectum validè celebrare nequeunt, facile contracturos sponsalia, si ipsi agnovissent nuptias inutiles esse; quod agnovit Pontifex in *d. cap. 1. §. 1.* dum signanter adjecit, juris interpretatione nuptias inutiles tanquam sponsalia de futuro sustineri. Quod si quæras causam hujus interpretationis, cur videlicet credatur impuberes inutiliter contrahentes nuptias, præsumi consenturos fore in sponsalia: Respondeo, quod cum impuberes matrimonium verum celebrare exstimarent, sine dubio est, quod se invicem mutuo affectu pertractaverint; & item creditur, quod impubes masculus naturæ fragilitate cum puella tentaverit, quod propter ætatis defectum complere non potuit: quod licet accidisse non constet, in dubiis tamen tanquam certius, & securius est præsumendum: & ita sponsalia celebrata creduntur propter honestatem, quæ licet in nuptiis jure civili attendatur, *l. in adoptivæ 14. de ritu nupt.* jure tamen Canonico magnopere consideratur, *cap. 3. de sponsalibus*; ideoque licet jure civili hoc casu sponsalia contracta fuisse non præsumatur, *d. l. questum, d. l. cum hinc 32. §. si quis*; jure tamen canonico hoc casu inutiles nuptiæ pro sponsalibus defenduntur, Covarr. *1. p. de matrim. cap. 3.* Didacus Perez in *l. 1. tit. 1. vers. dubitatur, lib. 5. ordm.* Gutierrez de juramento, *1. p. cap. 51. num. 35.* Sanchez lib. 1. *disp. 21. num. 1.* licet Alciatus lib. 12.

parergon, cap. 7. rejectâ hac communi sententiâ, inter utrumque jus nullam differentiam agnoscat. Ampliatur præsens assertio, ut etiam locum habeat post Trident. *sess. 24. de matrim. cap. 1.* eo casu, quo duo impuberes clandestinè matrimonium contrahunt: quippe Tridentinum dumtaxat veris matrimoniis clandestinè celebratis formam præscripsit, ac restituit, non his quæ pro sponsalibus habeantur. Didacus Perez in *d. l. 1. vers. 6.* Gutierrez de matrim. *cap. 2. num. 16.* Sanchez lib. 1. *disp. 21. num. 5.* Garcia de beneficiis *p. 11. cap. 8. num. 23.* ubi refert ita declarasse Cardinales: non tamen idem placet in matrimonio à puberis clandestinè celebrato; hoc enim adeo inutile est ex Trident. *d. cap. 1.* ut nec pro sponsalibus habeatur. Menochius *consil. 368. num. 9.* Barb. *de potest. Episcopi, 7. p. allegat. 33. num. 143.* Nec tunc obstat ratio supra adducta ex *d. cap. 1. §. 1. hoc tit. in 6.* nam ea tunc locum habet cum solus defectus causæ efficientis, id est personarum, intervenit, quo casu mirum non est, quod matrimonium propter hujusmodi defectum invalidum, pro sponsalibus sustineatur. Cæterum in matrimonio puberum clandestino, non tam defectus causæ efficientis propter personarum inhabilitatem, quam defectus formæ, seu solennitatis perspicitur. Sanchez *d. disp. 21. num. 14.*

Sed adhuc supra tradita differentia difficilis redditur ex *c. ex parte 14. de resit. spol.* ubi aperte probatur, matrimonium inter impuberes contractum per deductionem in domum viri, adeo inutile esse, ut nec pro sponsalibus habeatur. Quam difficultatem licet agnoverit Glossa ibi, *verbo Nondum*, insolutam reliquit. Sed dicendum est cum Abbate ibi, *n. 8.* tunc matrimonium ex defectu ætatis inutile pro sponsalibus haberi, cum ipsi contrahentes ab initio matrimonium inire voluerunt, & habiles sunt ad sponsalia contrahenda. Cæterum in *d. cap. ex parte*, deductio puellæ in domum viri ideo pro sponsalibus non habetur; tum quia non constabat, voluisse puellam matrimonium contrahere; quinimò ex sequenti displicentia quam habuit, facile colligitur, invitam & renitentem fuisse deductam; quod satis innuit Pontifex in illis verbis, *aut legitimus consensus*: tum etiam, quia etsi daremus puellam voluntariè in domum deductam fuisse, talis deductio nec sponsalia inducere poterat, propter defectum ætatis pueri, qui nondum septennis erat. Unde signanter dixit Pontifex in eod. textu, solam intervenisse deductionem, quam nec præcesserant sponsalia, nec etiam fuerant subsequuta.

Nec rectè instabis si dicas, in *d. cap. ex parte*, ante traductionem sponsalia utiliter celebrata fuisse à patre nomine neptis tacentis; nam respondendum est, facultatem contrahendi sponsalia pro filiis, jure singulari dumtaxat parentibus tribui, *cap. 1. §. ult. hoc titul. in 6.* ideoque patrum in *d. cap. ex parte*, non potuisse, etsi cum effectu vellet, sponsalia utiliter contrahere pro nepte tacente, ut docent post alios Covarr. *2. p. de matrim. cap. 4. in princip. n. 7.* Sanchez lib. 1. *tract. disp. 23. num. 7.* Basil. *eod. tract. lib. 2. cap. 14. num. 4.*